

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

Кафедра початкової та дошкільної освіти

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СІМ'Ї-РОДИНИ**

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня магістр
спеціальності 013 Початкова освіта
освітньої програми Початкова освіта.
Інклюзивна освіта
Беженара Андрія Володимировича

Керівник: доктор педагогічних наук,
професор Кічук Надія Василівна

Рецензент _____

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Робота допущена до захисту

на засіданні кафедри початкової та дошкільної освіти

протокол № ____ від « ____ » _____ 2025 р.

Завідувач кафедри

(підпис) (прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний захист

На відкритому засіданні ЕК

« ____ » _____ 2025 р.

Оцінка _____
(за стобальною шкалою) (за традиційною шкалою)

Голова ЕК

(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Тема роботи: «Педагогічні умови формування у молодших школярів ціннісного ставлення до сім'ї-родини». Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов формування у молодших школярів ціннісного ставлення до сім'ї-родини в освітньому процесі сучасної початкової школи.

Об'єктом дослідження є молодші школярі як суб'єкти виховного процесу, предметом дослідження – педагогічні умови формування ціннісного ставлення до сім'ї-родини у початковій школі.

У першому розділі проаналізовано теоретичні підходи до проблеми цінностей і ціннісних орієнтацій особистості, уточнено зміст ключових понять та охарактеризовано роль сім'ї-родини у моральному становленні дитини.

Другий розділ присвячено обґрунтуванню педагогічних умов формування ціннісного ставлення до сім'ї-родини, визначенню критеріїв, показників і рівнів сформованості досліджуваного феномену та опису методики їх реалізації.

У третьому розділі представлено результати педагогічного експерименту та підтверджено ефективність запропонованих педагогічних умов.

Отримані результати можуть бути використані вчителями початкової школи та батьками з метою підвищення ефективності виховної роботи та формування сімейних цінностей у молодших школярів.

Ключові слова: педагогічні умови, ціннісне ставлення, сім'я-родина, молодші школярі, початкова школа.

ABSTRACT

Title of the thesis: Pedagogical Conditions for Forming Primary School Pupils' Value-Based Attitude toward the Family.

The purpose of the research is to provide a theoretical justification and experimental verification of pedagogical conditions for forming a value-based attitude toward the family in primary school pupils within the educational process of a modern primary school. The object of the research is primary school pupils as subjects of the educational process, while the subject of the research is pedagogical conditions for forming a value-based attitude toward the family in primary school.

The first chapter analyzes theoretical approaches to the problem of values and value orientations of personality, clarifies the content of key concepts, and characterizes the role of the family in the moral development of the child. The second chapter is devoted to substantiating pedagogical conditions for forming a value-based attitude toward the family, defining criteria, indicators, and levels of formation of the studied phenomenon, as well as describing the methodology for their implementation. The third chapter presents the results of the pedagogical experiment and confirms the effectiveness of the proposed pedagogical conditions.

The obtained results can be used by primary school teachers and parents to increase the effectiveness of educational work and to foster family values in primary school pupils.

Keywords: pedagogical conditions, value-based attitude, family, primary school pupils, primary education.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО СІМ'Ї – РОДИНИ.....	11
1.1. Психолого-педагогічна сутність поняття “ціннісне ставлення” особистості у віковий період початкової освіти.....	11
1.2. Конструктивність аксіологічного наукового підходу.....	22
1.3. “Сім'я - родина” як сучасний соціальний інститут позитивної соціалізації дитини молодшого шкільного віку.....	27
Висновки з першого розділу.....	35
РОЗДІЛ II. ОБГРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СІМ'Ї – РОДИНИ.....	37
2.1. Діагностика ставлення дітей молодшого шкільного віку до сім'ї – родини.....	37
2.2. Збагачення педагогічного потенціалу сім'ї - родини у вихованні особистості дитини.....	44
2.3. Взаємодія із школою як імператив систематизації процесу педагогізації сім'ї - родини молодшого школяра.....	47
Висновки з другого розділу.....	51
РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ І ЗАСОБИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РЕЗУЛЬТАТИВНОГО ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СІМ'Ї – РОДИНИ.....	54
3.1. Узагальнена характеристика педагогічного експерименту: зміст, етапність проведення.....	54
3.2. Технологія реалізації педагогічних умов формування в учнів початкової школи ціннісного ставлення до сім'ї – родини.....	56

3.3. Порівняльна ефективність традиційного й експериментального підходів.....	62
Висновки з третього розділу.....	66
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сьогодні в умовах тривалої нищівної війни в українському суспільстві відбувається доволі свідомо трансформація людських та моральних цінностей, коли чи не кожен українець усвідомлює, що найбільш значущими є цінності людського життя, сім'ї, родини, взаємодопомоги.

До того ж умовах війни відбувається й доволі активний процес реформування освітньої системи та навчальних програм, де важливого значення набувають людські гуманістичні та сімейні цінності та їх формування у підростаючого покоління як в умовах освітніх закладів, так і в умовах родинного виховання.

Сім'я та родина – це специфічний й особливий соціальний інститут, де відбувається виховання та соціалізація молодшого покоління, адже саме в родині закладаються базові основи світогляду особистості, її соціальної поведінки, ціннісних орієнтацій, морально-етичних ідеалів та компетентностей в різних сферах життєдіяльності людини. Тому з огляду на це, пріоритетним завданням освітніх установ та педагогів є формування у сучасного молодшого покоління ціннісного ставлення до своєї сім'ї, своєї родини.

Відзначимо, що питання формування ціннісного ставлення до сім'ї-родини у науковій літературі широко висвітлене з різних точок зору: філософського, психологічного, соціологічного, педагогічного. Однак варто наголосити, що з погляду педагогічної науки питання формування ціннісного ставлення до сім'ї та родини у підростаючого покоління наразі є недостатньо дослідженим. Так, якщо деякі аспекти висвітлення цього питання зустрічаємо у працях психологів (Бех І. та ін.), у класичній науці (Сухомлинський В та ін.), і у наукових розвідках педагогів (Журби К., Чорної К., Шкільної І. та ін.), то системного вивчення сім'ї-родини як імператив успішного виховання саме

сучасної дитини вивчається лише в постановочному плані (Кравченко Т., Мороз М., Ульянова Т.). Питання ж педагогічних умов формування ціннісного ставлення до сім'ї-родини у дітей молодшого шкільного віку як представників "дітей війни" наразі залишається недостатньо вивченим, що і визначає актуальність теми цього дослідження.

До зазначеного додамо ще й очевидність соціально-педагогічного протиріччя, котре притаманне вітчизняній практиці: за умов військового стану та повоєнного відновлення, кризові явища у сім'ї не лише зростатиме, а й набуватиме нових обрисів, пов'язаних із поверненням батьків до сім'ї після емоційної напруги, втрачених зв'язків, возз'єднання сім'ї через вимушене переселення у безпечну ситуацію тощо. Отже, обрана тема магістерського дослідження на часі у такому формулюванні: "Педагогічні умови формування у молодших школярів ціннісного ставлення до сім'ї-родини "

Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні та експериментальному дослідженні педагогічних умов формування ціннісного ставлення до сім'ї-родини в учнів сучасної початкової школи.

Виходячи із поставленої мети, виникла необхідність поставити такі **завдання дослідження:**

- 1) з'ясувати психолого-педагогічну сутність поняття "ціннісне ставлення" особистості у віковий період початкової освіти;
- 2) обґрунтувати конструктивність аксіологічного наукового підходу;
- 3) окреслити своєрідність сучасної "сім'ї - родини" як соціального інституту соціалізації дитини молодшого шкільного віку;
- 4) обґрунтувати сукупність педагогічних умов виховання у дітей молодшого шкільного віку ціннісного ставлення до сім'ї - родини;
- 5) експериментальним шляхом перевірити ефективність визначених педагогічних умов у виховному процесі початкової школи задля розвитку в учнів ціннісного ставлення до сім'ї - родини;

Об'єкт дослідження – молодші школярі як представники дитячої спільноти дітей війни.

Предмет дослідження – педагогічні умови виховання в учнів початкової школи ціннісного ставлення до сім'ї - родини.

Методи дослідження. У процесі написання роботи було використано комплекс таких методів:

теоретичних - аналіз, синтез узагальнення та систематизація інформації з науково-теоретичних літературних джерел з теми дослідження;

емпіричних - діагностувальні методики, педагогічні спостереження, бесіда. Використано й статистичні методи обробки отриманих експериментальних даних. Базового значення набув педагогічний експеримент.

Практична значущість дослідження полягає у можливості творчого використання його результатів для підготовки до лекційних і практичних занять студентів спеціальності «Початкова освіта», «Інклюзивна освіта» при написанні наукових, курсових і дипломних робіт; у розробці методичних рекомендацій педагогам-практикам щодо використання обґрунтованих педагогічних умов при формуванні у молодших школярів ціннісного ставлення до сім'ї - родини.

Експериментальна база: Височанський ліцей Буджацької селищної ради Болградського району Одеської.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг роботи становить 86 сторінок. Основний зміст викладено на 66 сторінках.

Апробація поточних і загальних результатів відбувалась шляхом участі у науково-практичних конференціях різного рівня, а саме:

II Всеукраїнській науково-практичній конференції “Сучасна початкова освіта: погляди молодих дослідників”;

Міжнародній науково-практичній конференції “Дошкільна і початкова освіта в євроінтеграційному та національному вимірах”.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО СІМ'Ї - РОДИНИ

1.1. Психолого-педагогічна сутність поняття “ціннісне ставлення” особистості у віковий період початкової освіти

Для того, щоб висвітлити сутність такого психолого-педагогічного поняття як “ціннісне ставлення”, логічним спершу буде розглянути сутність двох його складових, а саме - понять “цінність” та “ставлення”.

Спершу з'ясуємо, що ж слід розуміти під таким поняттям, як “цінність”. З цією метою ми проаналізували не лише довідкові джерела, а й спеціальні дослідження.

Маємо підстави стверджувати, що одним із перших, хто почав вивчати і досліджувати цінності, як наукове поняття, зокрема у площині філософської науки, був німецький філософ Іммануїл Кант, який пояснював їх як певні специфічні соціальні визначення об'єктів навколишнього світу, що виявляють їх позитивне чи негативне значення для людини і суспільства (наприклад, добро або зло, які мають місце в життєвих явищах) [6, с. 9].

Водночас справедливим буде відзначити, що проблема цінностей існувала ще з часів появи людини, однак саме як термін, був започаткований Аристотилем. Наразі ж до питання вивчення і осмислення поняття “цінності” звертаються науковці різних галузей: педагоги, психологи, філософи тощо. У цьому дослідженні нас цікавитиме саме психолого-педагогічне бачення та тлумачення цінностей.

Так, у словнику професійної педагогіки подається така дефініція: “цінності – синтез знань, почуттів, потягів і дій, що посідають важливе місце в загальній структурі особистості і сприяють визначенню життєвих позицій особистості” [41, с. 202].

У сучасному тлумачному психологічному словнику цінності пояснюються як певні ідеали, що мають місце в кожному суспільстві, утворені суспільною свідомістю й стосуються чи не усіх сторін життя людини. При цьому, кожній людині властива своя власна система цінностей, яка слугує своєрідною сполучною ланкою поміж суспільством, в якому вона живе, та індивідуальним внутрішнім світом особистості, які визначають її погляди, переконання, поведінку тощо [55, с. 597].

Відтак, з точки зору психології, цінності – це те, що особливо важливо для людини, а їх усвідомлення та дотримання дають їй можливість сформуватись як особистість.

На думку Дворецької Г. цінності варто розглядати як виховану у свідомості людини значущість тих чи інших дій, предметів, людських якостей, явищ, процесів тощо і сприйняття їх як мети свого життя. Тобто, цінності - це певне абстрактне уявлення про те, що добре, а що погано, правильно чи неправильно, позитивно чи негативно [10, с. 231].

Отож поняття “цінності” у сучасній психолого-педагогічній науці існують різні наукові позиції відносно його трактування. Вчені довели, по-перше, правомірність розглядати цінності як предмет, який має певну користь і здатний задовольнити ту чи іншу потребу людини; по-друге, як значущість, важливість чого-небудь для особистості; по-третє, існує думка про правомірність розглядати цінності як певний ідеал, до якого прагне людина у вигляді норми, якої необхідно дотримуватись [6, с. 10].

Загалом у психолого-педагогічній літературі вже склалась точка зору й на проблематику класифікації цінностей. Йдеться, зокрема, про таку диференціацію:

- основні загальнолюдські цінності (як от добро, справедливість, свобода, рівність, гуманність тощо);
- національні цінності (повага до рідної мови, країни, народу, національних традицій, звичаїв та культури);

- громадянські цінності (повага й дотримання демократичних прав й обов'язків людини як громадянина, патріотизм);
- сімейні цінності (любов, повага, вірність, взаємодопомога, довіра, шанування в сім'ї, пам'ять про своїх предків);
- особисті цінності (ввічливість, чесність, доброта, відповідальність, духовність, справедливість, повага до інших, працелюбність, саморозвиток, родина, здоров'я та ін.) [14, с. 164].

Відтепер звернемо більш посилену увагу на категорію, яка посідає базове значення у нашому дослідженні.

Так, у психології категорію “ставлення” прийнято розуміти як своєрідну систему зв'язків людини із оточуючим її світом та іншими людьми, яка виступає складовою її свідомості, а з іншого боку - є способом реалізації досвіду, цілей і потреб людини, що проявляється в її бажаннях, прагненнях, почуттях тощо.

Вчені стверджують, що ставлення можна тлумачити й як свідому схильність людини діяти послідовно стосовно певного предмета, спираючись на власні думки й відчуття, що є результатом її набутих знань й досвіду [16, с. 135].

Загалом поняття “ставлення” є ключовим для процесу формування й розвитку особистості, завдяки чому відбувається оцінювання та прийняття чи неприйняття власного “Я”.

У педагогіці означена вище категорія «ставлення» розглядається як одна із центральних категорій розвитку особистості. Ставлення людини до того чи іншого предмета або об'єкта, іншої людини передбачає, що ця людина володіє певними знаннями та вміннями, які дозволяють сприймати цей предмет чи об'єкт, а також розміщувати його у власній структурі життєвих цінностей, вибудовуючи свою власну поведінку стосовно нього [51, с. 251].

У рамках же психологічної науки сутність поняття “ставлення” найбільш глибоко вивчав вітчизняний психолог Татенко О. у своїй концепції,

де розглядає ставлення як вимір духовності особистості. Науковець запевняє, що ставлення - це свого роду внутрішній, суб'єктивний зв'язок людини зі світом, в якому вона живе, із іншими оточуючими її людьми й із самою собою, який віддзеркалює її сутність як окремої особистості. Духовність же, як наголошує Татенко О., проявляється в конкретних вчинках та поведінці людини, у системі її ставлень [45, с. 173].

Загалом феномен духовності тісно пов'язаний із такими науками, як філософія, психологія та педагогіка, у яких духовність може розглядатись і як риса, і як якість, і як певна здатність особистості.

Так, у рамках психологічної науки духовність можна розуміти, як певний ідеал духовного розвитку особистості, через який людина демонструє свою систему цінностей, моральність та етичність [1, с. 70].

З точки зору філософської науки категорія духовності співвідноситься із потребою особистості до пізнання світу, себе, сенсу і призначення свого життя. Тобто, людина є духовною в тій мірі, в якій вона замислюється над цими питаннями і прагне дістати на них відповідь. Натомість втрата духовності рівнозначна й втраті людяності [34].

З педагогічної точки зору Юзвак Ж. визначає духовність як творчу здатність особистості до самореалізації та самовдосконалення, що формується під впливом когнітивно-інтелектуальної, чуттєво-емоційної та вольової сфер. Ці характеристики сприяють розвитку потреби у цілеспрямованому пізнанні, утвердженні істини та загальнолюдських етичних і естетичних цінностей, а також усвідомленню гармонійного зв'язку між собою та світом у процесі життєдіяльності [57, с. 125].

Повертаючись до наукових досліджень поняття “ставлення” дослідника Татенка О., для кращого розуміння усієї сутності поглядів науковця, нижче представимо ключові положення його концепції щодо ставлення як виміру духовності особистості:

- ставлення - це свідомо активна позиція особистості, що формується на основі цінностей, вірувань та досвіду.
- ставлення за своєю природою - діалогічне, адже передбачає взаємодію особистості із зовнішнім оточуючим світом, зокрема із іншими людьми. Саме ставлення до інших, на думку науковця, і є виміром духовності людини.
- ставлення особистості виражається в активному прагненні до самореалізації та самовдосконалення, що є вищим проявом людської духовності і є її невід'ємною частиною.
- у концепції вчинки особистості розглядаються науковцем як індикатор ставлення, адже саме через свої дії та вчинки людина і реалізує свою духовність.

Отже, для Татенка О. ставлення - це активна та дієва позиція особистості, яка відображає глибину духовного світу людини й проявляється у її вчинках і взаємодії із оточуючим світом [45, с. 173].

З огляду на вище викладене, уможливилось впритул підійти до явища, яке є центральним для нашого дослідження - "ціннісне ставлення". Вивчення й узагальнення наукових джерел переконує в тому, що його можна розуміти як доволі складний й багатокомпонентний термін, який у науковій психолого-педагогічній літературі розглядається як інтегративна якість особистості, яка набувається нею в результаті розвитку, навчання та виховання й являє собою сукупність когнітивного, поведінкового та емоційно-оціночного компонентів, що формується у її самосвідомості. Іншими словами, ціннісне ставлення - це внутрішня сформована позиція особистості, що відображає взаємозв'язок її особистісних та суспільних установок [53, с. 292].

Відмітимо, що питання ціннісного ставлення активно висвітлювали у своїх працях такі вітчизняні науковці, як Бех І., Колонькова О., Магрламова К., Світлична С., Сінкевич С., Смакула О., Тимощук Г. Тож нижче розглянемо, як саме означені науковці тлумачили досліджуване поняття "ціннісне ставлення". Намагаючись більш поглиблено його презентувати, звернемося до результатів проробленої нами аналітичної роботи (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

“Ціннісне ставлення” як конструкт сучасних наукових психолого-педагогічних тлумачень

<i>Автор</i>	<i>Змістове наповнення конструкту “ціннісного ставлення”</i>
Бех І.	Це певний зв’язок, який існує поміж людиною та об’єктами навколишньої дійсності у її свідомості й яке обумовлене особистою значущістю, бажаністю та цінністю для цієї людини [3, с. 26].
Колонькова О.	Це внутрішня готовність людини до взаємодії з навколишнім світом, яка базується на усвідомленні цінності певних об’єктів для цієї людини [53, с. 293].
Магрламова К.	Це сукупність внутрішніх установок, норм і ідеалів поведінки особистості, які набувають значення лише за умови їх усвідомлення людиною як власних життєвих принципів і цінностей [53, с. 293].
Світлична С.	Це складна за своєю як структурою сукупність уявлень, переживань, позитивних оцінок, значущих для особистості власних якостей і досягнень, що зумовлюють стиль її поведінки й діяльності [53, с. 293].
Сінкевич С.	Це комплексне інтегральне утворення, яке відображає особистісно значущий зміст і включає три взаємопов’язані компоненти: когнітивний, емоційно-вольовий та практичний [53, с. 293].
Смакула О.	Це усвідомлення людиною цінності для неї певного об’єкта, за яким її відносини із ним стають неперервними, самодетермінованими, стійкими і успішними [42, с. 31].
<i>Продовження таблиці 1.1</i>	
Тимошук Г.	Ціннісне ставлення пов’язане з емоційно-вольовою сферою людини і проявляється у стійкому та усвідомленому виборі власної поведінки й дій серед навколишніх природних і соціальних об’єктів на основі цінностей, які для неї важливі [46, с. 244].

Отже, базовий для започаткованого нами дослідження конструкт “ціннісне ставлення” - доволі різносторонньо тлумачиться науковцями та дослідниками, яке у рамках цієї кваліфікаційної роботи ми розумітимемо

(враховуючи усі вище наведенні визначення) як усвідомлену внутрішню позицію людини по відношенню до усього, що її оточує й в основі якої закладені значущі для неї цінності.

Говорячи про ціннісне ставлення особистості на віковому етапі молодшого шкільного віку, то одразу варто наголосити, що у означений віковий період (від 6 (7) до 11 років) діти є досить чутливими до засвоєння різних цінностей. У цьому віці різні моральні якості особистості та цінності вже починають утворювати певну систему, яка і визначає формування життєвої позиції молодшого школяра та його ціннісне ставлення до певних предметів та явищ навколишньої дійсності.

Отож, у молодшому шкільному віці саме так виникає новий рівень самосвідомості, що у науковій психолого-педагогічній літературі позначають терміном “внутрішня позиція”, що проявляється у ставленні дитини до себе, до оточуючих її людей, до подій, що відбуваються навколо неї та поруч із нею. Поява такої “внутрішньої позиції” обумовлена тим, що в свідомості дитини починає виділятися ціла система моральних норм, цінностей і правил, яких вона намагається дотримуватись й які стають для неї важливими та значущими [19, с. 47].

До характерних вікових особливостей учнів початкової школи належать обмежений соціальний і моральний досвід, підвищена емоційна чутливість та водночас значна сприйнятливості до морально-етичних впливів. Поведінка дітей цього віку вирізняється імпульсивністю, безпосередністю й прагненням до активного розширення соціальних контактів. У зв'язку з цим процеси регуляції поведінки та осмислення моральних явищ дійсності відбуваються переважно на емоційному рівні й ґрунтуються на узагальненні переживань, аналізі життєвих ситуацій і вчинків з позицій загальнолюдських етичних цінностей.

Для молодших школярів типовою є невідповідність між засвоєними моральними нормами й принципами та реальною поведінкою. На цьому етапі

онтогенезу лише закладаються основи особистісного ядра дитини - формуються моральні почуття, ціннісні орієнтації та переконання, поступово накопичується досвід моральної діяльності. Дитина навчається не лише дотримуватися вимог дорослих і колективу, а й виявляє ініціативу у виборі доручень і видів діяльності, що відповідають її інтересам і можливостям. [35, с. 18].

Відзначимо, що у ракурсі Нової української школи саме питанню формування ціннісного ставлення учнів початкової школи надано значну увагу. Зокрема, розробник концепції ціннісно-сислової сфери особистості - І.Д. Бех це всебічно обґрунтовує. Учений має рацію, коли акцентує на наступному: процес формування ставлення особистості молодшого школяра до тієї чи іншої цінності на пряму залежить від того, який саме тип ставлення складеться між дитиною і певною суспільною цінністю [5, с. 26-27]. Зокрема, у ситуації, коли молодший школяр демонструє байдужість до певної цінності та не сприймає її як значущу для себе, досягнення позитивного виховного ефекту є малоймовірним. Натомість, як підкреслює дослідник, у разі усвідомлення дитиною суспільної цінності як особисто важливої й необхідної відбувається активізація внутрішніх мотивів, що забезпечують перехід цієї цінності зі сфери зовнішніх вимог у площину власних переконань і життєвих орієнтирів учня. [5, с. 26-27].

Цікавою постає й така заувага вченого, що ціннісне ставлення у молодших школярів вирізняються тим, що у процесі формування, реалізується спонукально-регулятивна функція, завдяки якій через власні набуті знання й уміння, бажання досягнути чогось трансформується у стійке зацікавлення та ціннісне ставлення [5, с. 27].

Таким чином, І. Бех обґрунтовано підкреслює, що перехід суспільної цінності у площину особистісно значущої можливий лише за умови поєднання раціонального усвідомлення її змісту з емоційним переживанням. Тобто когнітивне засвоєння цінностей має супроводжуватися емоційно-

мотиваційним наповненням. За таких обставин об'єкти чи явища сприймаються молодшим школярем як особисто значущі, такі, що викликають зацікавлення та не залишають його емоційно нейтральним.

Подальший етап становлення ціннісного ставлення учнів початкової школи пов'язаний із практичною реалізацією набутих уявлень, коли сукупність знань, умінь, емоційних переживань і внутрішніх прагнень спонукає дитину до відповідних дій і включення в діяльність, спрямовану на втілення цих цінностей у власній поведінці. [3, с. 27]:

Викладене вище дає підстави стверджувати, що процес формування ціннісних ставлень передбачає цілеспрямовану організацію системи педагогічних впливів, спрямованих на розвиток емоційного, пізнавального та поведінкового компонентів ставлення особистості до себе, інших людей, соціального середовища й об'єктів навколишнього світу. Зазначене підтверджує, що навчання в початковій школі є особливо сприятливим етапом для становлення моральної свідомості та ціннісних орієнтацій учнів, оскільки в цей період діти виявляють підвищену чутливість до розвивальних і корекційних педагогічних впливів.

Вивчення й узагальнення наукових джерел доводить, що у період початкової освіти в дітей дещо трансформуються уявлення про мораль, норми та цінності: у кожному вчинку вони починають помічати дотримання тих чи інших норм або ж їх недотримання; в них з'являється власна думка й власна точка зору, власна моральна позиція, яка не завжди може співпадати із думкою дорослих [19, с. 47].

Тож, як відмічає науковець Павелків Р., у досліджуваному віці школярі вже можуть висловлювати критику та зауваження у сторону як однолітків, так і дорослих, якщо помічають недотримання ними тих чи інших моральних норм, що, в свою чергу, засвідчує розуміння і прийняття ними основних моральних норм та усвідомлення основних суспільних й особистісних цінностей.

Говорячи про ціннісні ставлення молодших школярів, вважаємо необхідним відзначити також й те, що сучасне покоління дітей є представниками так званого “цифрового покоління”, яке зростає, навчається й виховується в умовах надто активного розвитку цифрових технологій, що не може не впливати на їх світогляд та цінності [12].

Характерні риси сучасного покоління частково інтерпретуються крізь призму «теорії поколінь», розробленої американськими дослідниками Нейлом Хоувом (Neil Howe) та Вільямом Штраусом (William Strauss). У межах цієї концепції покоління розглядається як відносно цілісна спільнота людей, народжених у часовому проміжку приблизно двадцяти років, яких об’єднують спільні ціннісні орієнтації та типові моделі поведінки. Формування таких характеристик зумовлюється впливом конкретного історичного контексту, зокрема соціально-економічних і політичних умов, особливостей сімейного виховання та суспільного розвитку [58].

Нижче опишемо й характерні риси та психолого-педагогічні особливості саме сучасних дітей, тобто представників цифрового покоління молодшого шкільного віку.

Так, дослідники наголошують, що для дітей, які зростають серед цифрових технологій, притаманне так зване “кліпове” мислення (тобто, здатність сприймати і осмислювати інформацію лише маленькими частинами), з яким значно знижується здатність до аналізу та концентрації уваги. “Кліпове” мислення учнів початкової школи також впливає на їх надто повільне засвоєння нової учбової інформації, її переважно поверхневе вивчення та недостатньо розвинутих таких мисленнєвих процесів, як аналіз, синтез, узагальнення, логічне мислення.

Говорячи про такий важливий для провідної навчальної діяльності молодших школярів процес, як увага, то тут варто відмітити також існування певних проблемних моментів - це надто зменшений обсяг уваги, проблеми із її концентрацією та нестійкістю [12].

Сприймання у сучасних дітей досліджуваного віку є наочно-образним й має характер цілеспрямованого спостереження. Діти цифрового покоління краще сприймають невеликі обсяги інформації, які не потребують надмірної зосередженості та постійної концентрації уваги.

Пам'ять дітей молодшого шкільного віку першочергово спирається на яскраві, привабливі та емоційно насичені предмети, дії тощо, які спроможні викликати цікавість та інтерес. Тож можна стверджувати, що сучасні молодші школярі демонструють менший обсяг слухової пам'яті порівняно з попередніми поколіннями, тому будь-яку інформацію, яку потрібно запам'ятати, доцільно подавати їм у візуальній формі або повторювати через наочні засоби [29].

Отож, згідно тверджень дослідників та науковців, найбільший вплив на формування пізнавальних здібностей і поведінкових реакцій учнів початкової школи має особливий характер їхнього життєвого простору, у якому вони одночасно взаємодіють із двома вимірами – реальним і віртуальним. Психологи Кондратенко Л. та Манилова Л. зауважують, що не дивлячись на той факт, що попереднє покоління дітей також були дотичними із деякими елементами віртуальності (до прикладу, вони переглядали фільми або читали книжки про події у вигаданих фантастичних світах), але їх відмінність із теперішнім поколінням дітей полягає у тому, що вони будували ці вигадані фантастичні світи виключно у своїх думках, використовуючи власну фантазію, тобто вони будували прочитані сюжети у вигаданому ними вимірі. Тож, незважаючи на певну схожість, ці явища суттєво відрізняються: світ фантазії існує лише в уяві дитини, у її власних фантазіях, тоді як віртуальний світ представляє собою конкретний простір, фізичні характеристики якого зовсім не залежать від дитини. Тож на думку згаданих психологинь, віртуальний світ є дещо подібним до реального життя, в якому формуються й розвиваються ті здібності, які допомагають людині легше виживати та досягати чогось в його середовищі [15, с. 89]

Тож подібний розвиток призвів до того, що молодші школярі набули певних рис, які створюють істотні труднощі в процесі їхнього навчання, які ми окреслили вище (зниження обсягу пам'яті "кліпове" мислення, зменшений обсяг уваги тощо). Також варто наголосити, що сучасне цифрове покоління дітей молодшого шкільного віку мають й серйозні проблеми зі спілкуванням та поведінкою, адже часто можна помічати їх сконцентрованість виключно на собі. До того ж сучасних дітей можна схарактеризувати й як занадто дратівливих, більшості з них, як правило, буває складно будувати продуктивні та дружні взаємини з однолітками [28, с. 105].

Наостанок відзначимо, що сучасні педагогічні дослідження та сучасний педагогічний процес у питанні формування ціннісного ставлення школярів характеризуються звуженням кола тих проблем, стосовно яких формується ціннісне ставлення особистості. У цьому дослідженні основна увага буде приділена питанню формування ціннісного ставлення школярів початкової школи до сім'ї-родини й більш детально висвітлюватиметься у наступних розділах цієї кваліфікаційної роботи.

1.2. Конструктивність аксіологічного наукового підходу

Сучасна педагогічна наука послуговується цілим набором як традиційних, так і інноваційних наукових підходів, які є основою для проведення різного роду педагогічних досліджень та наукових розвідок. І одним із таких підходів слід виділити аксіологічний, активне використання якого розпочалось порівняно не так давно - на початку ХХІ століття, що у наукових колах пов'язують із тим, що саме цей підхід дозволяє формувати стратегії подальшого розвитку різних педагогічних явищ та феноменів з позиції введення у них певних соціально значущих цінностей та ціннісних орієнтирів. Тобто, іншими словами, в основі аксіологічного наукового підходу закладене поняття цінностей [47, с. 11].

Відзначимо, що у перекладі з грецької мови слово “*aksios*” означає цінність, тож відповідно, похідне від нього поняття “аксіологія” - це наука про цінності. Далі визначимо, що ж слід розуміти під поняттям “аксіологічний підхід”? Щоб з’ясувати його сутність, розглянемо погляди науковців щодо трактування цього поняття.

Так, деякі дослідники (зокрема науковці Ткачова Н. та Варенко Т.) аксіологічний підхід визначають як особливу філософсько-педагогічну стратегію, що спирається на пріоритет загальнолюдських цінностей та цінності кожної особистості і визначає напрями вдосконалення освітньої системи та ефективного використання педагогічних ресурсів у відповідності до потреб сучасного суспільства [48].

Цікавою є точка зору Шетеля Н., яка аксіологічний підхід у педагогіці пояснює тим, що йдеться про спеціально спланований освітній процес, що базується на ціннісних конструктах і спрямований на формування у здобувачів освіти певних ціннісних орієнтацій та ставлення до цінностей, зокрема - у контексті цього дослідження до родини та сім’ї, за допомогою різних педагогічних засобів і технологій [56, с. 134].

В свою чергу Барліт О. під аксіологічним підходом у педагогіці пропонує розуміти гуманістичну зорієнтованість освітнього процесу з метою засвоєння здобувачами освіти ключових суспільних цінностей із подальшим їх інтегруванням у систему особистісно значущих ціннісних орієнтацій індивіда [2, с. 27].

Відтак, дослідники здебільшого пропонують доволі різні визначення терміну “аксіологічний підхід”, однак усі вони однакові у тому, що в основі цього підходу закладені певні цінності особистості. Тобто, в основі аксіологічного підходу закладене поняття про ті цінності, які визначають способи і мотиви життя кожної окремої людини (її діяльність, поведінку, вчинки, погляди), адже цінності, які визнає людина, формують її ціннісні орієнтації [24, с. 337].

Тож, згідно аксіологічного підходу, будь-які дії людини можуть осмислюватись та сприйматись виключно у співвідношенні із її сформованими цінностями, які і визначають її норми, стандарти і поведінку в суспільстві.

Наразі аксіологічний підхід активно використовується у педагогіці й передбачає у навчально-виховному процесі демонстрацію і формування у підростаючого покоління загальнолюдських цінностей і моральних чеснот, які можуть характеризувати моральні погляди особистості (почуття, обов'язки, сумління тощо) та впливати на її взаємини із іншими людьми. Тобто, освітній процес є тим середовищем, у якому досягнення суспільства та культури поступово перетворюються на особистий досвід і цінності учнів. Роль педагогів у цьому полягає в тому, щоб створити таку організацію мисленнєвої діяльності здобувачів освіти, яка сприяє усвідомленню та оцінці реальних життєвих ситуацій і водночас формує власне уявлення про себе в соціумі, а також набуття й практичне застосування певної системи цінностей і норм поведінки [14, с. 163].

До того ж, важливим буде відзначити, що аксіологічний підхід проголошує людину найвищою цінністю суспільства і разом із тим самоціллю суспільного розвитку, що дає можливість впроваджувати загальнолюдські, національні та особистісні цінності у навчально-виховний процес таким чином, що вони поступово стають невід'ємною частиною життєвого досвіду та поведінки здобувачів освіти.

Поряд із засвоєнням культурних надбань суспільства, зміст освіти повинен включати завдання формування ціннісного ставлення до навколишнього середовища, власного здоров'я, сім'ї та інших важливих сфер життя. Коли ці соціально значущі цінності трансформуються у конкретні особистісні пріоритети, вони стають справжнім надбанням учня і набувають для нього особистої значущості [14, с. 163].

Важливо звернути увагу й на те, що Нова українська школа у сучасному педагогічному процесі активно послуговується таким поняттям, як “дитиноцентризм”, яке у концепції потрактовано, як максимальне наближення навчання і виховання кожної окремої дитини до її суті, тобто, її здібностей, можливостей, характеру, поглядів тощо. Наголошується, що така увага до кожного учня має допомогти йому розпізнати свої сильні та слабкі сторони, що своєю чергою, матиме позитивний вплив на навчання, а також на соціально-емоційну складову розвитку особистості дитини (спілкування в родині, з друзями тощо).

Тобто, термін “дитиноцентризм” у сучасному педагогічному процесі слід розуміти як свого роду особистісно-орієнтовану модель навчання й виховання дитини, яка покликана посилити увагу дорослих (педагогів, батьків) до її індивідуальних особливостей, природних здібностей, системи її цінностей та інтересів з метою формування в неї основ життєвої компетентності. Тож, зі сказаного випливає той факт, що головним й пріоритетним завданням сучасної початкової школи є не вкласти в дитину максимум знань, а навчити її шукати та отримувати виключно ту інформацію, яка потрібна їй у кожній конкретній життєвій ситуації, виховувати дитину із інноваційним типом мислення та інноваційним типом культури [37].

У контексті теми започаткованого дослідження, дитиноцентризм у сучасній початковій школі передбачає формування цілісної особистості дитини, й зокрема, її системи цінностей, як загальнокультурних, так і морально-етичних [20].

Слід також наголосити й на тому, що використання аксіологічного підходу в педагогічному процесі забезпечує реалізацію ключових функцій, а саме:

– орієнтовної, реалізація якої допомагає людині орієнтуватися в надмірному різноманітті важливих соціально-педагогічних цінностей,

визначати їх пріоритетність і взаємозв'язки, а також виділяти ті, які є найсуттєвішими для задоволення основних потреб, цілей і прагнень людей у суспільстві;

– інформаційної, реалізація якої забезпечує людині отримання інформації про цінності, що дозволяє уточнювати, оновлювати та систематизувати людині свої знання у сфері аксіології;

– нормативної, реалізація якої реалізується через визначення ключових цінностей як головного орієнтира в педагогіці, формування на їх основі відповідних освітніх стандартів та інтегрування цих цінностей у теоретичні та практичні аспекти педагогічних досліджень;

– оцінно-регулятивної, реалізація якої полягає в аналізі та оцінюванні різних педагогічних процесів, явищ і подій через призму встановлених соціально значущих цінностей;

– прогностичної, реалізація якої дає змогу досліджувати, вивчати й аналізувати майбутні тенденції розвитку суспільства, визначаючи при цьому ті цінності, які, ймовірно, стануть пріоритетними, а також сприяє розробці на цій основі стратегій подальшого розвитку педагогічної науки, зокрема аксіології та методології педагогіки, а також освітньої сфери загалом;

– змістотвірної, реалізація якої визначає структуру та зміст важливих суспільних, методологічних і педагогічних цінностей, одночасно даючи змогу планувати зміст дослідницької та практичної педагогічної діяльності з урахуванням цих цінностей;

– інтегративної, реалізація якої сприяє поєднанню методів дослідження й оцінки можливостей використання аксіологічного підходу у науковій та практичній професійній діяльності [47, с. 14].

Таким чином, можемо підсумувати, що нині аксіологічний науковий підхід розглядається у педагогіці як своєрідна “теорія цінностей” і характеризується зверненням особливої уваги на загальнолюдські цінності, що визначаються у свідомості людей виходячи із їх життєвих реалій й

визначають їх поведінку та ставлення до інших людей та до усієї оточуючої дійсності.

1.3. “Сім’я - родина” як сучасний соціальний інститут позитивної соціалізації дитини молодшого шкільного віку

Сім’я - родина є першим соціальним інститутом, в якому дитина отримує свій перший досвід суспільного життя та людських взаємин, адже саме в сім’ї дитина засвоює перші уявлення про цей світ; в сім’ї закладаються й формуються перші почуття, думки, навички поведінки, риси характеру, розвиваються нахили і здібності дитини.

З одного боку, сім’я як соціальний інститут, може розглядатись як структурний елемент суспільства, а з іншого боку - як мала соціальна група, в якій дитина соціалізується, взаємодіючи із членами цієї групи й набуваючи в такий спосіб першого важливого досвіду соціалізації [25, с. 86].

Варто відзначити, що людина народжується як індивід, якому притаманні лише певні природні задатки й яка в подальшому формується й розвивається як особистість у системі суспільних відносин завдяки цілеспрямованому виховному впливу на неї. Тож процес формування особистості – це становлення людини як соціальної істоти внаслідок впливу середовища й виховання на внутрішні сили розвитку. Тобто, у цьому процесі важливим є таке явище, як “соціалізація”.

Наголосимо, що термін “соціалізація” був запроваджений у середині XIX ст. французьким соціологом Г. Тардом для позначення процесу інтеріоризації соціальних норм шляхом соціальної взаємодії. Однак з того часу це поняття значно розширилось та еволюціонувало, хоча й досі не має єдиного наукового тлумачення.

Одним із загальноприйнятих визначень соціалізації як наукового поняття можна навести таке: соціалізація - це процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв’язків і відносин. У процесі

соціалізації людина набуває знань, досвіду, установок й форм поведінки, які необхідні їй для гармонійного включення до системи різних соціальних інституцій, унаслідок чого вона має можливість формування й задоволення своїх потреб у кожній з них на базі засвоєних у процесі соціалізації відповідних соціальних, моральних і правових норм. Окрім того, із цього визначення слідує, що соціалізація охоплює засвоєння й інтеріоризацію не тільки соціальних, моральних й правових норм, а й їх комплексів, які стають в нагоді у різних життєвих обставинах й проявляються у вже стереотипних формах поведінки особистості [8, с. 72].

Якщо в згорнутому вигляді, то суть соціалізації полягає в тому, що в її процесі індивід формується як особистість, як представник того суспільства, до якого він належить. Увесь зміст процесу соціалізації визначається зацікавленістю суспільства в тому, щоб його представники успішно опанували свої ролі як от чоловік та жінка (статєво-рольова соціалізація), були компетентними у певній сфері (професійна соціалізація), створили міцну сім'ю (сімейна соціалізація), були законослухняними (політична і правова соціалізація) тощо. Тому в основі змісту процесу соціалізації закладена здатність індивіда до навчання та виховання [11, с. 19].

Отож, сім'я виступає середовищем первинної соціалізації, джерелом матеріальної та емоційної підтримки, а також засобом збереження й передачі культурних цінностей від покоління до покоління. Соціалізація дитини молодшого шкільного віку полягає у її поступовому входженні в суспільство та активному засвоєнні соціального досвіду, ролей, норм і цінностей, необхідних для ефективного життя в середовищі, де вона зростає. Завдяки цьому процесу в сім'ї у дитини формуються соціальні якості, знання, вміння та навички, що дозволяють їй стати повноцінним учасником соціальних взаємодій [8, с. 74].

І у цьому питанні важливого значення набуває виховний потенціал сім'ї-родини, під яким варто розуміти комплекс її виховних можливостей та якісних

характеристик, які безпосередньо впливають на процес родинного виховання. Видатні педагоги, науковці й практики - творці родинної педагогіки - Ушинський К., Сухомлинський В., Стельмахович М. та ін.) називають й характеризують такі основні компоненти виховного потенціалу родини, як:

- ✓ структура сім'ї;
- ✓ рівень психолого-педагогічної культури батьків та інших вихователів родини, їхня педагогічна компетентність;
- ✓ батьківська позиція і стилі батьківсько-дитячих стосунків у структурі внутрішньо сімейних взаємин;
- ✓ суспільно-педагогічна спрямованість сім'ї;
- ✓ змістовність спілкування батьків і дітей у системі суб'єкт-суб'єктних відносин;
- ✓ існування й дотримання родинних педагогічних звичаїв і традицій;
- ✓ характер матеріально-побутових умов сім'ї.

Кожний із цих компонентів однаково важливий для досягнення виховних результатів, проте на окремих етапах життєдіяльності родини, актуалізуються ті чи інші складові її виховного потенціалу [13, с. 35].

Заглиблюючись в історію педагогічної думки, варто відмітити й внесок Стельмаховича М., який найбільш глибоко та ґрунтовно свого часу висвітлив питання особливостей національного родинного виховання, надаючи сім'ї-родині надзвичайно важливого та пріоритетного значення для кожної людини. Дослідник наполягає, що саме сім'я-родина відіграє надзвичайно важливу роль у вихованні дітей, у формуванні характеру кожної дитини, її особистісних рис і національної свідомості: "Саме тут (в сім'ї-родині) з молоком матері закладаються основи особистості" [43, с.10].

Стельмахович М. підкреслював, що серед усіх надбань людини найвищу цінність має якісне виховання, отримане в дитинстві та юності в родинному колі. Без нього навіть великі здібності, багатство чи знатне походження не мають справжньої цінності. Добре вихована людина у духовно-моральному

плані завжди перевершує будь-яку матеріально забезпечену, але необтесану особу [43, с. 91].

Питання значення сім'ї та виховання дітей у сім'ї-родині посідало важливе місце й у педагогічній спадщині відомих зарубіжних філософів та педагогів, серед яких доцільно згадати постаті класиків, і щонайперше Песталоцці Й., Коменського Я. та Локка Дж.

Так, Песталоцці Й. надавав вирішальну роль вихованню в спонуканні до самодіяльності та саморозвитку притаманних людині природних сил і задатків й суворо диференціював стихійні впливи оточуючого середовища на формування особистості дитини та свідомий педагогічний вплив на неї, що здійснюється як у школі, так і в сім'ї. Педагог вважав, що основою морального виховання дитини має бути її сім'я, адже саме в сім'ї закладаються основи моральної поведінки дитини, її цінності [18, с. 66].

Інший відомий педагог минулого - Я. Коменський, висловлював думку про те, що у вихованні молодшого покоління повинна бути «триєдина мета... – перш за все, потрібно привчати дітей до благочестя, потім – до добрих звичок або чеснот, й нарешті – до корисних справ» [18, с. 68]. Особливостями сімейного виховання дітей за Я. Коменським є вихованні в них поміркованості, охайності, працьовитості, шанобливого ставлення до старших й любові до людей загалом [18, с. 68].

Дж. Локк - відомий англійський філософ та педагог методикою формування особистості дитини та її поведінку органічно пов'язував першочергово із методикою формування її моральної свідомості, без чого неможливим є моральний розвиток. Він вважав, що мистецтво вихователя полягає у використанні та створенні сприятливого середовища для спонукання дитини до бажаних повторних дій, які призводять до формування звички. Науковець свого часу наголошував: “Щоб з користю підготуватися до життя справжній “джентльмен” виховувався вдома, а не в школі, і головним

виховним засобом були не міркування чи припущення, а конкретний приклад, середовище, оточення дитини” [18, с. 70].

Якщо порівнювати сім'ю із іншими соціальними інститутами, то саме вона має ряд особливостей, які істотно вирізняють її з-поміж інших й впливають на становлення особистості дитини. Серед таких особливостей виділимо найбільш суттєві. А саме:

1. Родина охоплює практично всі основні сфери життєдіяльності людини, що реалізуються через її функціонування. Саме в межах сім'ї формується специфічний спосіб життя та власна мікрокультурна система, фундаментом якої виступають суспільно значущі цінності й культурні надбання, притаманні певному соціальному середовищу або окремим соціальним групам.

2. Залучення дитини до сімейного середовища від моменту народження зумовлює становлення первинних уявлень про базові цінності в період найбільшої відкритості до виховних впливів. Родина фактично виступає початковою ланкою взаємодії особистості із соціумом, забезпечуючи передачу від покоління до покоління не лише біологічної спадковості, а й соціально значущих цінностей, які на індивідуальному рівні трансформуються у ціннісні орієнтації кожного з її членів.

3. Постійність і тривалість взаємодії між членами сім'ї різного віку, статі та життєвого досвіду сприяє засвоєнню дитиною моделей поведінки, насамперед батьків, а згодом — інших осіб поза межами родинного кола. Така безперервна комунікація є важливою умовою внутрішнього прийняття соціальних норм і зразків взаємодії.

4. Переважно емоційно забарвлений характер внутрішньосімейних взаємин, заснованих на почуттях прихильності, любові та взаємної симпатії, створює сприятливе підґрунтя для дії неусвідомлюваних соціально-психологічних механізмів впливу, зокрема наслідування. Визначальну роль у цьому процесі відіграють тип сім'ї, морально-психологічний клімат, стиль

сімейного життя та особливості внутрішньої взаємодії. У ширшому контексті це охоплює систему родинних цінностей, соціальні установки, характер стосунків між членами сім'ї, їхнє ставлення до оточення, моральні ідеали, потреби й традиції. [8, с. 75].

Доречним також представити й типи сучасних сімей, які мають доволі різні критерії. Зауважимо на найбільш поширених типологіях саме української сім'ї (див. рис. 1.1):

Рис. 1.1. Основні типології сімей

Також наголосимо, що в умовах сьогодення існує ще одна типологія сімей (за Фіцулою М.), який поділяє сім'ї на типи, беручи за основу критерій неспроможності до виховання, а саме: педагогічно неспроможні сім'ї, педагогічно пасивні і антипедагогічні. Така класифікація виникла у зв'язку із тим, що наразі часто спостерігається така ситуація, коли діти надані самі собі або ж коли батьки не в змозі надати дитині потрібні ази виховання, що в результаті призводить до їх соціальної дезадаптації. Також Фіцула М. звертає увагу й такі сім'ї, де батьки цілком і повністю занурені у бізнес. Тобто, вони

можуть забезпечити свою дитину матеріально, однак не займаються її вихованням через брак часу [51, с. 427].

При всьому цьому, численні наукові дослідження засвідчують, що емоційно-психологічний клімат у родині та характер взаємодії між її членами безпосередньо впливають на формування особистості та соціалізацію дитини молодшого шкільного віку. Психологи та педагоги наголошують, що виховання в умовах взаємоповаги, доброзичливості та підтримки сприяє розвитку у дитини чуйності, відкритості та позитивного ставлення до інших. Таким чином, сприятлива атмосфера в сім'ї підвищує сприйнятливність дитини до виховних впливів дорослих, а приклад батьків визначально впливає на засвоєння норм культури міжособистісних взаємин і соціально схвалюваних моделей поведінки. Манеру спілкування, жести та стиль взаємодії з оточенням дитина починає переймати ще на ранніх етапах розвитку, до того як здатна усвідомлено оцінювати їх моральне значення та відповідність загальноприйнятим соціальним нормам [49, с. 64].

Принагідно вкажемо, що свого часу ще відомий педагог Сухомлинський В. наголошував на важливості сім'ї у вихованні дітей, підкреслюючи, що найціннішою моральною якістю батьків, яка органічно передається дітям, є душевна доброта та готовність робити добро іншим. У сім'ях, де батьки щиро діляться своєю увагою й турботою, переймають радощі та прикрощі інших, діти виростають чуйними, доброзичливими та щиросердними. Дитина відображає атмосферу родини; подібно до того, як у краплі води відбивається сонце, у її поведінці та моральних якостях проявляється чистота душі батьків [44, с. 28].

Отож, саме у родині в молодшому шкільному віці закладаються гуманістичні основи особистості, її моральні чесноти. *Саме в сім'ї молодший школяр навчається шанувати рідну мову, отримує знання про свій рід, своїх предків, вчиться шанобливо ставитись до своїх рідних та поважати пам'ять про своїх предків тощо.*

В умовах реалій сьогодення, зокрема російсько-української війни, сім'я-родина стає для кожного члена українського суспільства ваговою опорою. Солідарність між членами сім'ї, взаємна підтримка, турбота, спільна діяльність та обмін матеріальними ресурсами дозволяють забезпечити життєдіяльність родини, а в окремих випадках - навіть захист життя її членів. У таких обставинах проявляється багаторічний досвід сімейного механізму виживання, активізується захисна функція родини та посилюється її здатність підтримувати безпеку і благополуччя всіх членів.

Тобто, в умовах війни сім'я-родина набуває ще більшого значення як осередок емоційної підтримки, безпеки та стабільності в умовах невизначеності та небезпеки. Сім'я-родина стає джерелом сили та надії, попри все забезпечує соціалізацію дітей, формує в них навички стійкості та взаємної відповідальності.

Таким чином, можемо стверджувати, що родина, сім'я є найважливішим соціальним інститутом соціалізації дитини молодшого шкільного віку. Через інтенсивний виховний вплив, щоденну демонстрацію сімейних та загальнолюдських цінностей дитина соціалізується, отримує в родинному колі потрібні знання і навички, виростаючи достойним та культурним членом суспільства.

Висновки з першого розділу

Узагальнення наукових джерел засвідчило, що конструкт "ціннісне ставлення" є надзвичайно важливим, але й разом з тим, вченими й досі трактується неоднозначно. Водночас найбільш прийнятним визнано його таке тлумачення: як усвідомлена внутрішня позиція людини по відношенню до усього, що її оточує й в основі якої закладені значущі для неї цінності.

Підтверджено домінуючу думку вчених, що молодший шкільний вік відіграє ключову роль у формуванні особистості дитини, оскільки саме в цей

період закладаються фундаментальні основи її особистісного розвитку та становлення учня початкової школи.

Доведено правомірність ціннісного ставлення особистості у віковий період початкової освіти схарактеризувати як таке, що активно формується, утворюючи певну внутрішню систему цінностей та моральних норм, які на цьому віковому етапі є для дитини важливими та значущими, вони формують його внутрішню позицію (самосвідомість), що проявляється у ставленні дитини до себе, до оточуючих її людей, до подій, що відбуваються навколо неї та поруч із нею.

Встановлено, що з-поміж наявних у сучасній науці точок зору на ціннісне ставлення учнів початкової школи, найбільш переконливою є концепція ціннісно-сислової сфери особистості у межах якої ціннісне ставлення особистості формується шляхом переходу від цінностей суспільних до особистісних здобутків у процесі навчання та виховання.

Таким чином, науковці описують комплексний вплив на емоційну, когнітивну та поведінкову складові ставлення особистості до себе, інших людей, суспільства та навколишніх об'єктів.

Однак варто відмітити й те, що глобальна цифровізація суспільства внесла й свої корективи у розуміння та формування в сучасних молодших школярів цінностей та ціннісного ставлення, його моральності та духовності.

В результаті вивчення теоретико-методологічних засад порушеної проблеми доведено базове значення аксіологічного наукового підходу.

В основі аксіологічного наукового підходу закладене поняття “цінностей” як базового та визначального. Й зважаючи на це, аксіологічний підхід у педагогіці автором було визначено, як свого роду “теорія цінностей” кожної окремо взятої людини, що визначається у її свідомості, впливаючи на поведінку, ставлення до інших людей та до оточуючої дійсності.

Характерною ознакою високодуховної особистості дитини є її гуманна поведінка, високоморальні вчинки, прагнення реалізувати у власному житті

загальнолюдські цінності. Проблема формування духовності молодого покоління – надзвичайно складна, її вирішення потребує соціально організованої соціально-педагогічної роботи у поєднанні з навчально-виховною діяльністю.

Підтверджено виняткове значення у дослідженій проблемі сім'ї як соціальної інституції. Саме тут дитина після свого народження набуває перших навичок соціалізації. Система сімейних взаємовідносин, соціальна спрямованість батьків, їхня культура, рівень морального розвитку – все це формує у дитини ціннісне ставлення до навколишнього світу і до людей.

Констатовано, що соціальна інституція з дотично не української дійсності набула своєрідності. А це простежується через призму унікального явища - сім'я-родина. Головним чином йдеться про те, що вона є соціальною основою формування особистості школяра початкової школи, взірцем для його розвитку.

Важливість сім'ї, родинного виховання та підтримки надзвичайно актуалізується в реаліях сьогодення, зокрема під час воєнних дій в Україні.

РОЗДІЛ II

ОБГРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СІМ'Ї - РОДИНИ

2.1. Діагностика ставлення дітей молодшого шкільного віку до сім'ї - родини

Для того, щоб виявити, як саме сучасні діти молодшого шкільного віку ставляться до своєї сім'ї - родини загалом та до окремих її членів зокрема, ми започаткували діагностичне дослідження. Базою проведення став Височанський ліцей Буджацької селищної ради Болградського району Одеської області, а респондентами - учні першого класу. Всього в дослідженні брали участь 10 дітей молодшого шкільного віку (6-7 років).

В організованому нами експериментальному дослідженні були використані такі інструменти:

1) методика “Незавершені речення” (направлена на з'ясування ставлення дитини до найближчих дорослих - мами та батька, а також до своєї сім'ї в цілому);

2) арт-техніка “Малюнок сім'ї” + спостереження + уточнюючі питання за необхідності (направлена на з'ясування того, як дитина сприймає свою сім'ю);

3) колективна бесіда-обговорення (направлена на з'ясування ставлення дітей своїх до родин).

Схарактеризуємо сутність кожної названої методики.

Методика “Незавершені речення” на сьогоднішній день має доволі багато різновидів та варіантів. У цьому дослідженні нами було використано означену методику Сакса-Леві, однак, враховуючи тему дослідження, дещо трансформовану автором. Так, в оригінальному вигляді методика “Незавершені речення” передбачає 60 незакінчених речень й дає змогу

виявити особливості міжособистісних стосунків як поміж батьками із дитиною, так і з друзями, колегами, керівником, поміж особами протилежної статті тощо [23].

У рамках же нашого експериментального діагностичного дослідження за допомогою трансформованого варіанту цієї методики ми досліджуватимемо лише взаємовідносини всередині сім'ї - родини кожного учасника експериментального дослідження. У авторському варіанті цієї методики було залишено лише ті незавершені речення, які так чи інакше стосуються сім'ї та сімейних взаємовідносин. Загалом таких незавершених речень 11, які ми представимо в додатку А цього дослідження.

Методика “Незавершені речення” проводилась індивідуально із кожною дитиною із фіксацією дорослим відповіді на кожне речення. При цьому час на виконання такого завдання для дитини не був обмежений.

Наступна методика нашого експериментального дослідження - це методика “Малюнок сім'ї”. З її допомогою можна визначити, як дитина сприймає свою сім'ю загалом й кожного члена зокрема: хто із членів сім'ї є для дитини найбільш значимим, кого сприймає позитивно, а до кого може ставитись негативно тощо.

Сутність цієї методики, як відомо, полягає в тому, що дорослий просив дитину на чистому аркуші паперу “намалювати” свою сім'ю. У розпорядженні дитини для виконання цього завдання були простий олівець та кольорові олівці, а також аркуш чистого паперу. Для виконання такого завдання кожній дитині в індивідуальному порядку надавалось 40 хв.

Протягом цього часу дорослий спостерігав за дитиною, звертаючи увагу на такі аспекти, як настрої дитини при зображенні того чи іншого члена сім'ї, можливі коментарі чи репліки, яких саме членів сім'ї дитина малює спочатку, а яких - наприкінці тощо. У разі виникнення певних запитань дорослий міг ненав'язливо задавати їх дитині, наприклад: “А хто це?”, “Ти всіх намалював?”, “Чому?” тощо.

В результаті дорослий, аналізуючи намальовану дитиною сім'ю, повинен був проаналізувати побачене і з'ясувати сенс намальованого дитиною, тобто які ставлення і почуття до окремих членів родини має кожна дитина.

Остання методика, яка була використана у експериментальному дослідженні - це колективна бесіда-обговорення й направлена безпосередньо на з'ясування ставлення дітей своїх до родин. У ході такої бесіди дорослим спершу було прочитано дітям одну життєву історію, яка потім була обговорена разом із дітьми, де кожен мав нагоду висловити свою думку з приводу почутого. У додатку Б магістерського дослідження ми представимо цю історію та запитання, які були поставлені дітям за змістом прочитаного.

Відзначимо також, що тривалість такого діагностичного дослідження складала один тиждень, протягом якого було проведено ще й індивідуальну діагностику кожної дитини, що приймала участь в експериментальному дослідженні, та здійснено аналіз отриманих результатів. Лише бесіда проходила колективно.

Отож, нижче представимо й результати нашого експериментального дослідження за кожною окремою методикою.

Так, за методикою “Незавершені речення” нами були отримані відповіді, які для зручності сприйняття представимо в таблиці (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

До характеристики інструментарію діагностувального експерименту у розрізі методики “Незавершені речення”

<i>Текст незавершеного речення</i>	<i>Варіанти респондентів</i>
1. Думаю, що мій батько рідко...	Думає про мене Розуміє мене Буває радісним через його роботу Про нас згадує Помиляється, бо він розумний
2. У порівнянні з більшістю інших родин, моя сім'я...	Найкраща Не така гарна Найдружніша Сама весела Не така, як всі Щаслива Не така багата
3. Моя мама і я...	Гарні Друзі Часто сваримось Найкращі Часто гуляємо разом Найкраща сім'я
4. Якби мій батько тільки захотів...	Він би проводив зі мною більше часу Він би був багатим Він би більше допомагав мамі і гуляв зі мною То міг жити з нами То змінився То все б зробив
5. Моя родина поводить ся зі мною як з...	Маленькою дитиною Із звичайною дитиною З хорошою і як з поганою дитиною
6. Моя мама...	Гарна Терпляча Зла Добра Турботлива
7. Я хотів би, щоб мій батько...	Був добрішим Навчив мене водити машину Не кричав на мене постійно Ходив зі мною на футбол

	Приходив до мене частіше Не сидів в телефоні Не сварив мене Гуляв зі мною Був багатим
8. Вважаю, що більшість матерів...	Люблять своїх дітей Добрі та лагідні Повинні піклуватись про своїх дітей Часто бувають злими, з поганим настроєм
9. Думаю, що мій батько...	Гарний і розумний Не хоче зі мною грати Не розуміє мене Найкращий Може бути кращим
10. Коли я був дитиною, моя родина...	Дбала про мене, як і зараз Більше любила мене Жила в іншому місті
11. Я люблю свою маму, але...	Вона часто кричить на мене Останнім часом в неї поганий настрій Вона мене не любить Інколи не дуже

Аналізуючи отримані відповіді учнів, можемо простежити такі три основні напрямки у ставленні дітей: до мами (питання 3, 6, 8, 11), батька (питання 1, 4, 7, 9) та до сім'ї в цілому (питання 2, 5, 10). Так, у ставленні молодших школярів до матері можемо помічати в більшості випадків доволі позитивні відповіді (70% учнів), які засвідчують, що діти люблять своїх матерів, відчувають їх любов та турботу. Деякі ж діти наголошували, що мама на них часто кричить, буває злою, в поганому настрої (30% учнів).

Аналізуючи відповіді дітей, що стосуються батька, то тут можна помітити більше негативних моментів, зокрема діти (80%) відзначали, що батько не думає й не згадує про них, не проводить із ними час, свариться, натомість може сидіти у телефоні; при цьому діти очікують від нього якихось змін. І лише 20% опитаних школярів відзначали позитивні моменти - називали тата розумним, найкращим.

Що ж до ставлення учнів в цілому до своєї сім'ї, то тут все ж більшість дітей (90%) вважають свою родину гарною, щасливою, дружньою та веселою.

Також у діагностичному дослідженні для з'ясування ставлення дітей молодшого шкільного віку до своєї сім'ї - родини було використано й таку арт-техніку, як "Малюнок сім'ї". Аналізуючи малюнки дітей одразу можна відзначити той факт, що мама була присутня у всіх дитячих малюнках й діти малювали її однією із перших й витрачали найбільше часу саме на зображення мами. При цьому діти могли так коментувати свої дії: "Це моя мама", "Моя мама гарна", "В моїй сім'ї мама головна". Це засвідчує, що діти люблять своїх матусь й вона є авторитетом для них.

Щодо батька, то варто вказати, що не всі діти зображували його у своїх малюнках. Так, у малюнках 30% учнів тато не був зображений на малюнку, а на уточнююче запитання дорослого були отримані такі відповіді: "Він не живе з нами", "Він завжди на роботі", "Не хочу його малювати". Решта дітей (70%) зображували свого тата на малюнках й при цьому діти говорили: "А це мій тато", "Мій тато гарний та високий", "Я намалюю його далеко від нас, бо він постійно у відрядженні". Такі результати можуть свідчити про те, що не для всіх дітей батько є вагомим людиною, не у всіх дітей сформоване ціннісне ставлення до свого батька, не всі діти мають повагу до нього.

Також відзначимо, що зображуючи свою сім'ю, діти, які мають братиків або сестричок відображали їх у своїх малюнках. Також близько 40% дітей у своїх рисунках малювали й бабусю та дідуся, що свідчить про те, що для цих дітей вони є невід'ємною частиною їх сім'ї й можна припускати, що ці діти проводять із ними багато часу, що в свою чергу, справляє на дітей позитивний вплив, вони мають гарні спогади та враження від цих людей.

Окремо варто сказати й про те, що 40% учнів намалювали у колі своєї сім'ї й домашніх улюбленців. Ми вважаємо це дуже позитивним моментом, адже це є свідченням, що у цих дітей сформоване гуманне ставлення до тварин

(вони вважають їх частиною своєї родини, а отже наділяють такими людськими рисами, як відповідальність, людяність, моральність).

І остання методика нашого дослідження, яка була використана для діагностики ставлення дітей молодшого шкільного віку до своєї сім'ї - родини - це колективна бесіда. Її основний зміст полягав у тому, що педагог зачитав дітям одну життєву історію, після чого запропонував обговорити її та відповісти на ряд питань за її змістом (додаток В).

В результаті, на основі аналізу відповідей дітей можна зробити висновок, що більшість із них (60%) можуть допомагати своїм батькам у домашніх справах (повитирати пил, підмести, поприбирати іграшки та речі, викидати сміття), але за умови, що батьки дозволять їм після цього пограти в ігри на телефоні або в комп'ютері. Решта дітей (40%) зазначали, що "В нас немає городу, тому й допомагати не потрібно", "Мене не змушують прибирати", "Мені не подобається це робити", "Це повинна робити мама".

Такий стан справ засвідчує, що в сучасних молодших школярів все ж не сформоване ціннісне ставлення до членів своєї сім'ї, адже вони не розуміють важливості взаємодопомоги у родині, необхідності допомагати своїм батькам й брати на себе певні обов'язки. Хоча результати й демонструють, що більша частина дітей допомагає батькам в домашніх справах, однак це робиться не від розуміння необхідності робити ці речі, не через щире бажання допомогти, а в обмін на гаджети.

Таким чином, проведене діагностичне дослідження показало, що більшість дітей молодшого шкільного віку: по-перше, більш позитивно сприймають маму, аніж тата; по-друге, сучасні діти не схильні до взаємодопомоги у родині, не хочуть брати на себе посильні для їх віку домашні справи, що засвідчує наявність проблемних моментів у вихованні, зокрема у формуванні ціннісного ставлення молодших школярів до своїх родин й їх членів зокрема.

2.2. Збагачення педагогічного потенціалу сім'ї - родини у вихованні особистості дитини

Зважаючи на отримані результати діагностувального етапу експериментального дослідження, далі вважаємо доречним обґрунтувати педагогічні умови формування у молодших школярів ціннісного ставлення до сім'ї - родини. Однак спершу доречним буде з'ясувати сутність ключового поняття “педагогічні умови”. Аналіз наукових джерел дозволяє говорити про те, що наразі означене поняття не має єдиного наукового тлумачення.

Так, Фіцула М. розглядає поняття «педагогічні умови» як окрему складову педагогічного процесу, що об'єднує комплекс різноманітних заходів, спрямованих на досягнення певної мети, а також середовище, в якому перебувають ці об'єкти та явища і без якого вони не можуть існувати [51, с. 398].

Манько В. під поняттям «педагогічні умови» пропонує розуміти взаємопов'язану систему певних внутрішніх і зовнішніх параметрів функціонування освітньої системи, яка покликана забезпечувати і високу результативність навчального процесу, і оптимальність психолого-педагогічним критеріям [22, с. 154].

Такі науковці, як Алексюк А. та Підкасистий П. досліджуване поняття пояснюють як сукупність чинників, що впливають на процес досягнення мети. Дослідники також пропонують розділяти педагогічні умови на зовнішні (наприклад, сприятливі взаємини між учителем і учнем; об'єктивність оцінювання навчального процесу; організація навчального простору, приміщення, клімат у класі тощо) та внутрішні (індивідуальні особливості учнів, такі як стан здоров'я, риси характеру, досвід, уміння, навички, мотивація та інші) [40, с. 87].

Авторка словника-довідника з професійної педагогіки Семенова А. визначає педагогічні умови як певний ряд обставин, за яких відбувається

цілісний продуктивний педагогічний процес, що опосередковується активністю особистості або ж групою людей [41, с. 193].

Т.Ю. Фурман визначає поняття «педагогічні умови» як комплекс педагогічних дій і заходів, які направлені, по-перше, на мотивацію навчальної діяльності учнів; по-друге, на розробку дидактичного забезпечення для активного навчання і самостійної роботи учнів на засадах компетентнісного підходу [52, с. 85].

Отож, поняття «педагогічні умови» у наукових джерелах наразі здебільшого розглядаються як:

- сукупність взаємопов'язаних чинників (як от організаційних, матеріально-технічних, інформаційних тощо);
- обставини навчально-виховного процесу, які забезпечують досягнення конкретних освітніх цілей;
- ефективні внутрішні й зовнішні чинники освітнього середовища зокрема й освітньої системи загалом [21, с. 9].

Відтепер зауважимо на потребі звернути увагу на важливості бути обізнаним у думці творчих вчителів щодо порушеної нами проблеми. Ми виходим з того, що конкретики педагогічних умов слід розглядати в контексті передового досвіду. Так, у площині формування у дітей молодшого шкільного віку ціннісного ставлення до своєї сім'ї - родини, то однією із ключових педагогічних умов організації навчально-виховного впливу у цьому напрямку є налагодження педагогом тісної взаємної співпраці безпосередньо із родинами учнів. Тобто батьки дітей та педагог повинні стати партнерами й діяти спільно.

В умовах Нової Української Школи (НУШ) саме педагогічне партнерство визначено як невід'ємний компонент та передбачає співпрацю поміж освітнім закладом (педагогом), учнями та їх батьками, які є рівноправними учасниками освітнього процесу, тобто є партнерами, основна

мета яких – максимально сприяти розвитку здібностей і потенціалу кожної дитини [27].

Виховання дітей у сім'ї та школі є єдиним, нероздільним процесом, спрямованим на досягнення спільної мети. Воно передбачає не лише координацію зусиль школи та родини у вихованні школярів, а й їхню взаємодію в цьому процесі. Реалізація такого виховання потребує цілеспрямованої співпраці та взаємозалежної діяльності батьків і педагогів.

Отож, саме сім'я є тим природним середовищем всебічного розвитку дитини, де створюються усі необхідні для цього умови. Так, у родині дитина отримує перші уявлення про людські цінності, характер взаємовідносин між людьми, у неї формуються моральні якості та закладаються різноманітні уміння і навички. Тобто, кожна сім'я має комплекс характеристик, які визначають її виховні можливості та більшою чи меншою мірою забезпечують розвиток і виховання дитини. Ці характеристики у науковій літературі трактуються як «виховний (педагогічний) потенціал сім'ї».

Як зазначає Гончар Л. виховний (педагогічний) потенціал сім'ї варто розуміти як сукупність таких компонентів: аксіологічного (моральна спрямованість та ціннісні орієнтації сім'ї, ставлення до батьківської ролі, ціннісне ставлення дітей до родини); компетентнісного (педагогічна компетентність батьків і здатність дітей до активної участі в сімейному житті); організаційно-діяльнісного (рівень соціально-педагогічної самоорганізації родини, наявність сімейних традицій) та соціально-психологічного (особливості внутрішньосімейних взаємин і емоційний стан під час такої взаємодії) [7, с. 133].

Таким чином, у збагаченні педагогічного потенціалу сім'ї у вихованні молодшого школяра важлива роль відводиться вчителю. Це означає, що у формуванні ціннісного ставлення молодших школярів до сім'ї - родини педагог повинен допомагати батькам та направляти їх, адже цей процес потребує від них певного рівня знань та навиків, педагогічних умінь. Тому

взаємодія педагога із батьками учнів повинна полягати не лише у взаємній допомозі, а й у розумному поєднанні можливостей та зусиль в організації навчально-виховного процесу.

Підсумовуючи усе вище сказане, відзначимо, що у рамках цього магістерського дослідження під поняттям «педагогічні умови» ми будемо розуміти спеціально створені в освітньому просторі умови з метою підвищення ефективності та результативності навчально-виховного процесу. А говорячи про педагогічне партнерство у питанні формування у молодших школярів ціннісного ставлення до сім'ї - родини, важливо відмітити, що для досягнення позитивних результатів у цьому напрямку педагогам та батькам вкрай важливо співпрацювати один із одним задля досягнення у цьому питанні позитивних результатів.

2.3. Систематизація процесу педагогізації сім'ї - родини молодшого школяра

Що ж варто розуміти під терміном “педагогізація”? У посібнику “Освіта і просвіта батьків, членів родин” його автори Котирло Т. та Щербина Д. пояснюють його як процес формування психолого-педагогічної культури батьків, яка в свою чергу являє собою складну й динамічну систему, яку утворюють такі складові компоненти як:

- педагогічні знання (уявлення батьків про вікову динаміку розвитку дитини та основні завдання у вихованні на кожному її віковому етапі);
- педагогічна та психологічна компетентність – здатність розуміти потреби дитини, ефективно спрямовувати свої дії та ресурси на розвиток її здібностей і бачити перспективи її зростання;
- педагогічна рефлексія – уміння батьків аналізувати та критично оцінювати власну виховну діяльність, виявляти причини педагогічних помилок і робити відповідні висновки;

- педагогічна емпатія – здатність співпереживати, адекватно реагувати на вчинки та емоційний стан дитини [31, с. 90].

Універсальність педагогічних знань і навичок, які батьки здобувають у процесі співпраці з педагогами, дозволяє застосовувати їх як у родинних стосунках, так і в соціальних взаємодіях. Поєднання педагогічних і психологічних знань є важливим для сучасних батьків, оскільки сприяє їхньому саморозвитку, розвитку творчих здібностей і підвищенню ефективності у вихованні дітей.

Якщо ж дбати про педагогізацію більш прицільно, то його можна пояснити як цілеспрямований процес закріплення в свідомості батьків знань, моделей, способів дій і поведінки, а також оцінок, які допомагають їм ефективно виконувати педагогічні завдання: налагоджувати безконфліктні стосунки з дітьми; підтримувати любов і довіру у взаєминах; запобігати виникненню відчуженості у сімейних взаєминах; успішно виконувати соціальні ролі – сина чи дочки, чоловіка чи дружини, батька чи матері, вихователя чи вихованця, учителя чи учня; свідомо готувати дітей до виконання цих життєво важливих ролей.

Попередити відчуження між батьками та дітьми допомагає реалізація конкретних завдань у процесі педагогізації: донести батькам, що право і обов'язок виховання дітей належить насамперед їм; формувати у батьків впевненість у власних силах та мудрість; поповнити їхні знання про виховання сучасними науковими даними; надати допомогу в управлінні власною та дитячою поведінкою, включно з рекомендаціями за потреби; навчити ефективній взаємодії з дитиною через активне слухання, самовираження та ведення бесіди; допомогти у розумному формуванні стосунків з дитиною, що є ключем до успішного сімейного виховання [31, с. 94].

Сімейно-родинні цінності - це моральні основи життя сім'ї, побудова стосунків поміж людьми різних поколінь, піклування один про одного, взаємодопомога тощо. Саме моральність та сімейні стосунки, що побудовані

на моралі позначаються в майбутньому й на житті людини, оскільки їх вплив пов'язаний із формуванням ще у дитячому віці підвалини всіх моральних ставлень людини до суспільства, до праці, до інших людей. Саме родинні цінності мають значення насамперед для самої людини, визначають риси її характеру, поведінку, стиль та спосіб життя. Тому формування ціннісного ставлення до сім'ї - родини у дітей молодшого шкільного віку, в першу чергу, повинно здійснюватись безпосередньо в колі сім'ї, родини, а завдання педагога - допомагати батьками в цьому [51, с. 25].

Отож, педагогізація батьків і членів родини у питанні формування у молодших школярів ціннісного ставлення до сім'ї - родини передбачає:

По-перше, сприяти тому, щоб батьки могли правильно сприймати й розуміти вікові особливості дітей;

По-друге, ознайомити їх із основами психологічних і педагогічних знань, необхідних для ефективного будування дитячо-батьківських стосунків;

По-третє, виховувати шанобливе ставлення до особистості дитини та взаємну повагу;

По-четверте, формувати у батьків навички ефективної комунікації, емпатії та толерантності у взаємодії з дітьми;

По-п'яте, розвивати здатність надавати дітям допомогу та підтримку у вирішенні життєво важливих задач;

По-шосте, сприяти пошуку ефективних психолого-педагогічних методів впливу на дитину в процесі її соціалізації.

По-сьоме, сприяти формуванню моральних цінностей у дитини;

По-восьме, допомагати батькам в пошуку ефективних методів та засобів у формуванні ціннісного ставлення до сім'ї - родини тощо.

Така інформаційна освіта сприятиме підвищенню батьківської поінформованості та педагогічної компетентності в досліджуваному питанні.

Якщо систематизувати процес педагогізації сім'ї - родини молодшого школяра, то його основний зміст відтворюють такі основні напрямки:

Перший, психолого-педагогічна освіта батьків та членів родини;

Другий, залучення батьків і членів родини до навчально-виховного процесу;

Третій, участь сімей учнів у керуванні навчально-виховним процесом у школі.

Для організації роботи з освіти та просвіти батьків і членів родини педагог має передбачити три блоки: діагностичний, варіативний та блок самоосвіти. Діагностичний блок покликаний створити умови для того, щоб батьки та члени родини змогли вивчати себе, особливості своєї родини, стосунки з близькими та власні психолого-педагогічні знання. Результатом роботи в цьому блоці є формування у батьків і членів родини потреби у здобутті педагогічних знань.

Варіативний блок створює умови для здобуття освіти та просвіти, виходячи з індивідуальних потреб і зацікавлень батьків та членів родини. Результатом роботи в межах цього блоку є оволодіння ними базовими педагогічними знаннями, зокрема щодо виховання у дітей ціннісного ставлення до сім'ї та родини.

Блок самоосвіти спрямований на підвищення рівня психолого-педагогічної культури батьків. Виконання завдань цього блоку сприяє творчому розвитку особистості батьків і членів родини, формуванню творчого підходу до навчально-виховного процесу, а також обміну власними знаннями та досвідом із іншими батьками.

Отже, робота педагога з батьками та членами родин щодо формування ціннісного ставлення до сім'ї та родини має бути спрямована на досягнення трьох основних цілей:

просвітницької – навчити батьків і членів родин розуміти зміни у розвитку дитини та усвідомлювати значення формування у неї ціннісних орієнтацій;

консультативної – організувати спільний психолого-педагогічний пошук ефективних методів виховного впливу на дитину;

комунікативної – збагачувати досвід взаємодії батьків, членів родин та дітей, сприяти розвитку культури спілкування.

Слід зауважити, що ефективна організація освіти та просвіти батьків і членів родини потребує від педагога глибокого розуміння сутності сімейного виховання, уміння взаємодіяти на засадах рівності та співпраці, а також володіння різними формами, технологіями, методами та прийомами педагогічної діяльності. У закладах загальної середньої освіти освітню та просвітницьку роботу з батьками й іншими членами родини можна організувати за допомогою таких форм:

- батьківські збори та конференції;
- індивідуальні та тематичні консультації;
- організація та участь у різноманітних позакласних заходах;
- тренінги, семінари, бесіди з батьками тощо [31, с. 101].

Таким чином, підсумовуючи усе сказане вище, зазначимо, що педагогізація батьків молодших школярів у питанні формування в них ціннісного ставлення до своєї сім'ї - родини передбачає співпрацю педагога із батьками своїх учнів та їх активну постійну співпрацю у цьому напрямку. У процесі педагогізації використовується широке різноманіття форм, методів та прийомів, що покликане забезпечувати виконання основної мети - сформувати ціннісне ставлення в молодших школярів до своїх родин.

Висновки з другого розділу

Експериментальне дослідження, зокрема його константувальний етап, у рамках цього магістерського дослідження було направлене на діагностику ставлення дітей молодшого шкільного віку до своєї сім'ї - родини. Таке дослідження було організоване і проведене на базі такого освітнього закладу як Височанський ліцей Буджацької селищної ради Болградського району

Одеської області. В експериментальному дослідженні взяли участь 10 дітей молодшого шкільного віку (6-7 років).

При проведенні констатувального етапу такого дослідження має сенс використовувати сукупність інструментарію, а саме:

- методика “Незавершені речення” (направлена на з’ясування ставлення дитини до найближчих дорослих - мами та батька, а також до своєї сім’ї в цілому);
- арт-техніка “Малюнок сім’ї” + спостереження + уточнюючі питання за необхідності (направлена на з’ясування того, як дитина сприймає свою сім’ю);
- колективна бесіда-обговорення (направлена на з’ясування ставлення дітей своїх до родин).

Результати цього етапу проведеного експериментального дослідження показали, що у молодших школярів наразі:

- 1) наявність більш позитивного сприйняття мами, аніж тата
- 2) не сформованість уявлень про взаємодопомогу у родині, вони не хочуть брати на себе посильні для їх віку домашні справи, що засвідчує наявність проблемних моментів у вихованні, зокрема у формуванні ціннісного ставлення молодших школярів до своїх родин й їх членів зокрема.

Підтверджено, що сім’я відіграє ключову роль у становленні особистості дитини та є основним інститутом її виховання. Саме в сімейному середовищі з раннього дитинства закладаються моральні цінності, зокрема формується ціннісне ставлення до сім’ї та родини. Не менш вагому роль у цьому процесі відіграє й освітній заклад, а саме педагог, класний керівник у початковій школі. Тому і батьки дитини молодшого шкільного віку, і педагог освітнього закладу повинні постійно співпрацювати та взаємодіяти один із одним з метою формування ціннісного ставлення молодшого школяра до власної сім’ї - родини. У науковій літературі цей процес отримав назву “педагогізація”.

Констатовано й основні вектори такої педагогічної взаємодії в умовах шкільного навчання. Ними, окрім безпосередньо навчально-виховного процесу, постають батьківські збори, організація і проведення бесід із батьками (колективні, індивідуальні, групові), активізація роботи через консультації, семінари, проведення тренінгів, уроків для батьків, оформлення куточків для батьків, організація родинних свят та заходів тощо.

РОЗДІЛ ІІІ

ШЛЯХИ І ЗАСОБИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РЕЗУЛЬТАТИВНОГО ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СІМ'Ї - РОДИНИ

3.1. Узагальнена характеристика педагогічного експерименту: зміст, етапність проведення

Отож, для того, щоб повною мірою розкрити тему цього дослідження, у ході його написання автором було організовано та проведено педагогічний експеримент, який умовно розподілявся на такі етапи:

1) діагностика наявного сформованого ставлення дітей молодшого шкільного віку до своєї сім'ї - родини та виявлення ряду проблемних моментів (констатувальний етап) у цьому питанні. Сутність та основний зміст цього етапу експериментального дослідження нами було детально описано у другому розділі цієї роботи;

2) безпосередньо педагогічний експеримент, який передбачав ретельне планування, підбір та підготовку навчально-виховних методів і методик, комплекс яких в подальшому було використано у ході педагогічного експерименту як у роботі із учнями, так і у процесі активної співпраці з їх батьками. Причому у рамках такого педагогічного експерименту навчально-виховна робота проводилась і в умовах навчально-виховного процесу освітнього закладу, так і через організацію позашкільних заходів та активностей (формульальний етап);

3) повторна діагностика ставлення дітей молодшого шкільного віку до своєї сім'ї - родини, а також подальший аналіз і порівняння результатів, отриманих "до" та "після" впровадження у навчально-виховний процес методів і методик, передбачених педагогічним експериментом, основна мета якого - формування в учнів початкової школи ціннісного ставлення до своєї

сім'ї - родини та вирішення тих проблемних моментів, які були виявлені на першому етапі експериментального дослідження (підсумковий етап).

Важливим буде наголосити, що у ході проведення педагогічного експерименту було утворено дві групи дітей молодшого шкільного віку: експериментальна група (приймала участь у першому етапі дослідження, що дало змогу виявити ефективність традиційного підходу до навчально-виховного процесу) та контрольна група (приймала участь у другому та третьому етапах експериментального дослідження, що дало змогу виявити ефективність експериментального підходу до навчально-виховного процесу).

Відзначимо також, що під час формувального етапу педагогічного експерименту педагог застосовував у навчально-виховний процес навчально-виховних методів і методик (які будуть представлені у наступному підрозділі) для результативного формування у дітей молодшого шкільного віку, які брали участь у експерименті, ціннісного ставлення до сім'ї та родини. Доречним буде сказати, що в умовах сьогодення питанню формування сімейних цінностей в сучасних учнів приділяється особлива увага як на рівні освітніх закладів, так і на рівні педагогів. Вивчаючи педагогічний досвід у цьому питанні можна відзначити як окремі навчальні заклади, так і імена творчих педагогів, які активно пропагують сімейні цінності у навчально-виховному процесі. Наведемо кілька прикладів:

- Комунальний заклад “Спеціальна школа “Гармонія” ”. Це заклад, у якому питання формування ціннісного ставлення до сім'ї-родини є провідним й якому приділяється особлива увага протягом усього навчального року. Педагоги цієї школи націлені на активізацію співпраці із батьками учнів, тобто особлива увага приділена саме батьківсько-педагогічному партнерству на засадах єдності виховання у сім'ї та школі. Серед ключових форм організації такої співпраці у освітньому закладі пропагують такі, як родинні свята та фестивалі, родинні змагання та конкурси, виставки родинної творчості, спільні арт-заходи, майстер-класи та виховні години);

- Дніпровська гімназія №62. У закладі особлива увага також приділена питанню формування ціннісного ставлення у дітей до своїх родин. Така педагогічна робота також відбувається через використання доволі різних форм та методів, серед яких основна увага приділена організації позашкільної діяльності. Це і виховні роботи, і спільні заходи з батьками та учнями (родинні свята, конкурси, екскурсії та походи).

Отже, педагогічний експеримент у рамках започаткованого дослідження передбачав три основні етапи: констатувальний, формувальний та підсумковий.

3.2. Технологія реалізації педагогічних умов формування в учнів початкової школи ціннісного ставлення до сім'ї - родини

Отже, правильно спланований і організований навчально-виховний процес відіграє важливу роль у питанні формування в учнів початкової школи ціннісного ставлення до власної сім'ї - родини. Тому у цьому підрозділі дослідження представимо технологію реалізації педагогічних умов з метою формування в учнів початкової школи ціннісного ставлення до сім'ї - родини, яка полягає у висвітленні конкретних кроків взаємодії дорослих із дитиною у цьому напрямку.

Як вже було наголошено вище, навчально-виховний процес формування ціннісного ставлення до сім'ї - родини у молодших школярів можливий лише за умови активної і постійної співпраці освітнього закладу (педагога) із батьками дитини, тому в основі пропонованої автором технології будуть закладені два основні моменти: це навчально-виховна робота в умовах школи (із педагогом) та виховний процес в умовах сім'ї.

Так, в умовах освітнього закладу технологія реалізації педагогічних умов щодо формування в молодших школярів ціннісного ставлення до сім'ї - родини передбачатиме використання різних методів, засобів та технологій у навчально-виховному процесі, які представимо в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Технологія реалізації педагогічних умов формування в учнів початкової школи ціннісного ставлення до сім'ї - родини

<i>Вид навчально-виховної діяльності</i>	<i>Зміст та методи</i>	<i>Приклади</i>
Українська мова і літературне читання	Читання художньої літератури на тематику родини та сім'ї, родинних стосунків, її обговорення, вирішення проблемних ситуацій, театралізація прочитаних творів, виконання вправ має неабиякий вплив на дитину, на розуміння та усвідомлення нею важливості й цінності сім'ї, дбайливого ставлення до усіх її членів.	Читання й обговорення: літературні твори В. Сухомлинського («Іменини», «Сьома дочка», «Сиві волосинки», «Якби я мав килим – самоліт» та ін.). Вирішення та обговорення проблемної ситуації «Рахунок для мами», «Чи корисний я для своєї сім'ї?» Виконання вправ «Яка моя сім'я?», «Портрет сім'ї», «Продовж речення».
Математика	Вирішення різноманітних цікавих вправ і завдань, в основі яких закладена тема родини та сім'ї.	«Сімейна математика»
Дизайн і технології	Виготовлення учнями подарунків та сувенірів на новорічні свята для членів своїх родин власними руками.	1. Виготовлення лялечки-феї (для мами). 2. Створення новорічної листівки для тата, а також дідуся та бабусі 3. Створення новорічної прикраси у вигляді різдвяного віночка (для братика чи сестрички)
Позакласні заходи	Спрямовані на згуртування сім'ї, посилення взаємодії поміж її членами, надання	Сімейні пікніки, сімейні змагання (спортивні, інтелектуальні),

	дітям й батькам розуміння того, що родина - це команда, в якій повинна панувати дружба, любов взаємодопомога та повага один до одного.	відвідування майстер-класів тощо.
--	--	-----------------------------------

Представлені у таблиці приклади навчально-виховних вправ і завдань представлені в додатку В.

Важливою педагогічною умовою формування в молодших школярів ціннісного ставлення до сім'ї - родини, як вже зазначалось, є й безпосередня співпраця педагога із батьками учнів. У такій співпраці основне завдання вчителя полягає у консультуванні батьків, залученні їх до навчально-виховного процесу, до різноманітних позакласних заходів.

Тож в умовах сім'ї - родини з метою формування у молодших школярів ціннісного ставлення, було рекомендовано:

- ✓ читання та обговорення літературних творів, вивчення віршів («Сім'я і горошинка», «Сьома дочка», «Родинна абетка» тощо);
- ✓ спільний перегляд повчальних мультиків про сім'ю, їх обговорення («Історії папи-кролика», «Моя родина», «Як жабка сім'ю шукала», «Думки навиворіт», «Лука»);
- ✓ спільна творча діяльність (наприклад, створення родинного дерева; для цього можна скористатись шаблоном (рис. 3.1). Під час такої діяльності доцільно ознайомлювати дітей із життєвим досвідом бабусь і дідусів, а також розкривати сімейні традиції, яких вони дотримувалися).

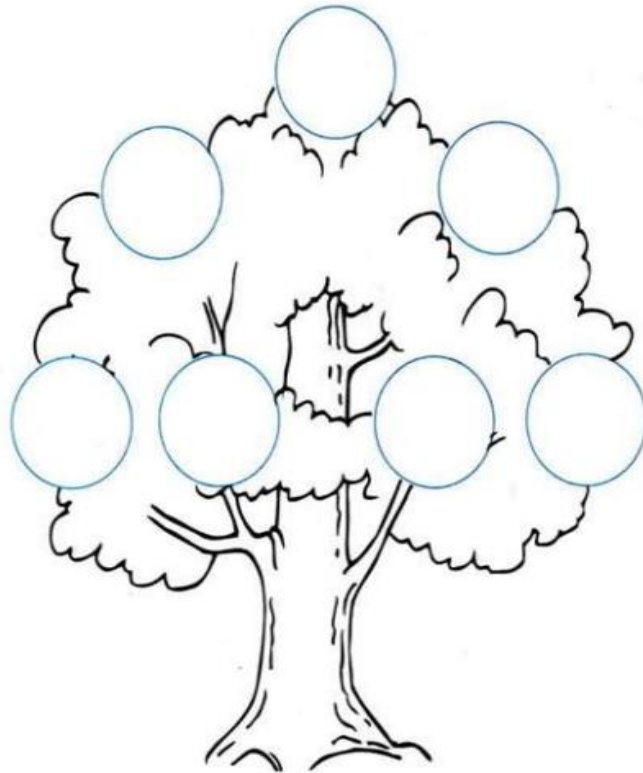

Рис. 3.1. Шаблон для створення родинного дерева

✓ спільна побутова діяльність та допомога (як от введення традиції спільного прибирання оселі щовихідних або участь дитини у приготуванні вечері, тощо). Для цього батьки можуть також скористатись таким шаблоном (рис. 3.2), де можна розписати завдання, які дитина може виконувати спільно із кожним членом сім'ї;

Рис. 3.2. Шаблон для визначення спільних справ

✓ започаткування традиції спільних прогулянок та корисно проведеного часу в сім'ї - родині, спільні ігри та розваги, наприклад, у монополію, лото. Нижче також представимо кілька ігор для організації спільних розваг в родині:

“Тисяча й ще одна ідея”

Суть гри полягає у тому, що усі члени сім'ї, які грають у гру повинні разом вигадати чим більше способів використання певного предмету. Для цього всі учасники гри сідають у коло й по чергово називають свої ідеї (тобто, способи використання, до прикладу, газети). Згідно спостережень та досвіду, спочатку гравці будуть називати найбільш очевидні та прості способи (як от читати, підкладати під щось, щось загорнути у неї тощо), але що довше триватиме гра, тим більше креативності та фантазії доведеться демонструвати

її гравцям (наприклад, використати для розпалювання вогнища, для того, щоб зробити пап'є-маше, вирізати літери і створити плакат тощо).

“Казочка по колу”

Суть цієї гри полягає у тому, що збирається певна кількість учасників (але єдина умова - їх має бути більше двох), які починають по черзі колективно створювати казочку (наприклад, кожен учасник складає по реченню). До прикладу, донечка починає: “Жила у замку принцеса”; наступний учасник продовжує (до прикладу, “І був у неї дар”) і так по колу. Важливо зазначити, що час такої гри - необмежений.

“Крокодил”

Суть цієї гри полягає у тому, що за її умовами формуються дві команди (тобто гравців повинно бути більше двох). Перша команда загадує певне слово і називає його одному з учасників другої команди. Завдання ж цього учасника – зобразити загадане слово будь-яким способом, але без використання мови (невербально), але так, щоб його команда змогла відгадати загадане слово. При цьому учасникам команди, які відгадують слово, дозволяється ставити запитання, відповідати на які можна тільки «так» або «ні», але теж тільки за допомогою рухів або міміки, тобто без слів. Якщо слово відгадане, команди міняються місцями [26, с. 32].

Варто наголосити також, що представлений метод реалізації такого проєкту з метою формування у молодших школярів ціннісного ставлення до сім'ї - родини повинен здійснюватись у щоденній навчально-виховній діяльності як вдома, так і в школі, адже цей процес вимагає регулярності та системності.

Таким чином, очікується, що представлена автором технологія реалізації педагогічних умов сприятиме поступовому та ефективному формуванню в учнів початкової школи ціннісного ставлення до сім'ї - родини.

3.3. Порівняльна ефективність традиційного й експериментального підходів

Через 1,5 місяця після експериментального впровадження пропонованих педагогічних умов ми повторно провели експериментальне дослідження із контрольною групою учнів початкової школи - це 10 учнів 7-річного віку (1 клас) того ж Височанського ліцею Буджацької селищної ради Болградського району Одеської області. Для цього було використано той самий діагностичний інструментарій, який використовувався й на першому етапі дослідження, зокрема нагадаємо:

- методика “Незавершені речення” (направлена на з’ясування ставлення дитини до найближчих дорослих - мами та батька, а також до своєї сім’ї в цілому);
- арт-техніка “Малюнок сім’ї” + спостереження + уточнюючі питання за необхідності (направлена на з’ясування того, як дитина сприймає свою сім’ю);
- колективна бесіда-обговорення (направлена на з’ясування ставлення дітей до своїх родин).

Тобто, це третій – підсумковий етап експериментального дослідження, який мав на меті з’ясувати, чи вплинули пропоновані нами педагогічні умови на формування в молодших школярів ціннісного ставлення до сім’ї - родини.

Отож, в ході повторного експериментального дослідження було отримано такі результати:

1. За методикою “Незавершені речення”, як і на першому етапі дослідження, простежувалось переважно позитивне ставлення молодших школярів до мами (85% учнів). Також деякі діти (15%) вказували й на певні негативні моменти, зокрема, що мама постійно в поганому настрої, що мама може накричати або покарати за незначну провину (див. рис. 3.3).

Констатувальний (перший) етап

Підсумковий (третій) етап

Рис. 3.3. Результати за методикою “Незавершені речення” у визначенні ставлення учнів початкової школи до мами на першому та останньому етапах експериментального дослідження

У ставленні до батька у більшості учнів, які брали участь в експериментальному дослідженні, як і на першому етапі, спостерігаємо більше негативних відповідей (“не думає про мене”, “приділяє мало часу”, “не гуляє зі мною”), аніж позитивних. Так, негативні аспекти у ставленні до батька було помічено у 70% школярів.

Констатувальний (перший) етап

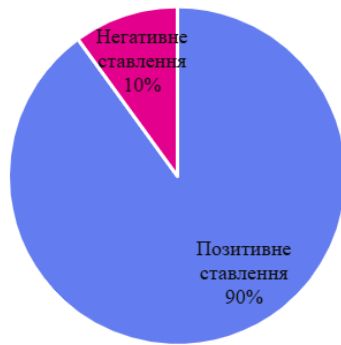
Підсумковий (третій) етап

Рис. 3.4. Результати за методикою “Незавершені речення” у визначенні ставлення учнів початкової школи до батька на першому та останньому етапах експериментального дослідження

Говорячи про ставлення респондентів в цілому до своєї родини, то усі діти (100%) вважають свою родину щасливою та дружньою.

Констатувальний (перший) етап

Підсумковий (третій) етап

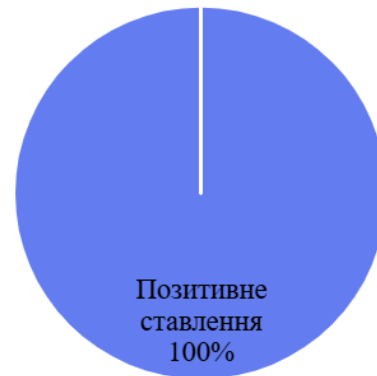

Рис. 3.5. Результати за методикою “Незавершені речення” у визначенні ставлення учнів початкової школи до родини на першому та останньому етапах експериментального дослідження

Якщо порівняти усі отримані результати за цією методикою на першому та третьому етапах експериментального дослідження, то спостерігаємо незначне покращення показників саме на третьому етапі, тобто після реалізації пропонованих у цьому дослідженні педагогічних умов.

Далі аналогічним чином порівнюємо результати й за іншими методиками. Так, використовуючи інструмент “Малюнок сім’ї”, основна увага зверталась на те, кого саме із членів сім’ї зображує на своєму малюнку кожен учень. Логіка цього інструменту дослідження проста - дитина малює, як засвідчують психологи, лише дійсно значущих для неї людей; людей, до яких вона має теплі й щирі почуття. Як і на першому етапі експериментального дослідження, ми спостерігали, що всі діти зображували на своїх рисунках таких членів їх родин, як мама, тато, братики й сестрички, бабуся та дідусь. Деякі діти також малювали поруч домашніх улюбленців. Представимо отримані нами результати також на рисунку:

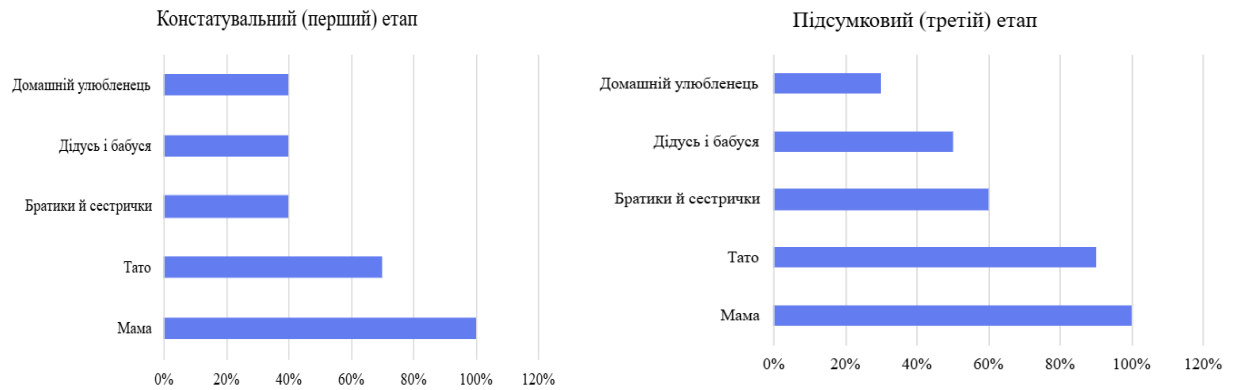
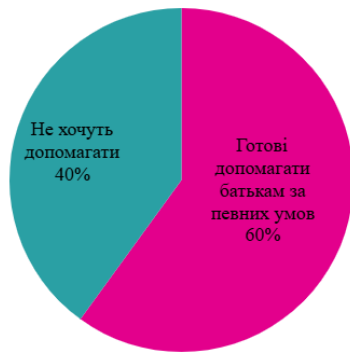

Рис. 3.6. Результати за методикою “Малюнок сім’ї” на першому та останньому етапах експериментального дослідження

Порівнюючи представлені результати, можемо бачити, що молодші школярі контрольної групи також демонструють дещо кращі результати, ніж школярі експериментальної групи. У їх малюнках присутні і мама, і тато (його зобразили 90% школярів; для порівняння, в експериментальній групі тато був зображений лише у 70% малюнків). Також у відсотковому співвідношенні діти контрольної групи більше зображували на своїх малюнках братиків та сестричок, а також дідуся та бабуся, що також засвідчує позитивний вплив запропонованих нами педагогічних умов.

Остання методика експериментальної діагностики - це колективна бесіда-обговорення. Проводячи її із контрольною експериментальною групою учнів-першокласників було помічено, що у відповідях й думках дітей вже простежується ціннісне ставлення, зокрема до батьків. У ході бесіди діти зазначали, що в родині потрібно допомагати один одному та виконувати певні обов’язки. Якщо порівняти кількісні результати першого та останнього етапу експериментального дослідження за означеною методикою, то отримаємо таку картину:

Констатувальний (перший) етап

Підсумковий (третій) етап

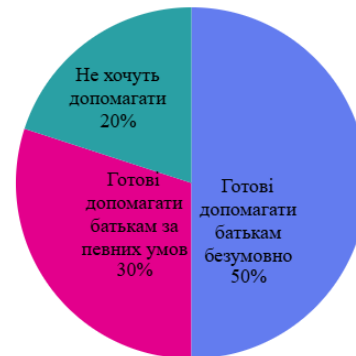

Рис. 3.7. Результати за методикою колективної бесіди-обговорення на першому та останньому етапах експериментального дослідження

Таким чином, порівнюючи ефективність традиційного й експериментального підходів проведеного дослідження можемо впевнено стверджувати, що саме експериментальний підхід виявився більш результативним й ефективним, адже ми можемо спостерігати позитивну динаміку у формуванні ціннісного ставлення до сім'ї-родини у дітей молодшого шкільного віку.

Висновки з третього розділу

Отже, у рамках написання магістерської кваліфікаційної роботи ми здійснили експериментальне дослідження, метою якого було вивчення ціннісного ставлення дітей молодшого шкільного віку до сім'ї-родини. Дослідження проводилося у три етапи:

Перший етап – констатувальний (з'ясування у дітей рівнів сформованості ціннісного ставлення до сім'ї-родини).

Другий етап – формувальний (введення педагогічних умов з метою формування ціннісного ставлення до сім'ї-родини).

Третій етап – підсумковий (порівняння результатів “до” та “після” введення в освітній процес пропонованих нами педагогічних умов).

Серед пропонованих педагогічних умов у формуванні ціннісного ставлення у молодших школярів до сім'ї-родини нами були визначені такі:

- постійна та активна взаємодія усіх учасників навчально-виховного процесу поміж собою (педагогів, учнів та батьків);
- використання педагогом у навчально-виховному процесі різних навчальних методів у різних навчальних дисциплінах, які в сукупності сприятимуть формуванню ціннісного ставлення до сім'ї-родини;
- взаємодія педагогів та батьків в організації дозвілля дітей. Зокрема було запропоновано читати відповідно до тематики літературні твори, переглядати мультики та обговорювати їх; спільно й з користю проводити час із родиною; час від часу у вихідні дні та канікули організовувати пікніки, екскурсії, сімейні змагання та розваги тощо.

На завершальному етапі написання магістерського дослідження було здійснено порівняльний аналіз традиційного та експериментального підходів у формуванні ціннісного ставлення молодших школярів до сім'ї-родини, в ході якого було з'ясовано, що саме експериментальний підхід виявився більш ефективним та результативним, що засвідчують отримані кількісні результати проведеного дослідження.

Таким чином, доходимо висновку, що введені у навчально-виховний процес пропоновані автором педагогічні умови сприяють формуванню ціннісного ставлення школярів початкової школи до власної сім'ї-родини.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Отож, ретельно проаналізувавши літературні джерела, думки вчених, педагогів та дослідників з теми дослідження, провівши експериментальне дослідження, наприкінці написання кваліфікаційної роботи можемо зробити такі висновки:

1. Поняття “ціннісне ставлення” у наукових дослідженнях й досі не має загально визнаної наукової дефініції. Тож, проаналізувавши ряд наукових праць й наукових поглядів у рамках цього дослідження означене поняття було потрактоване автором як усвідомлена внутрішня позиція людини по відношенню до усього, що її оточує й в основі якої закладені значущі для неї цінності.

Говорячи про ціннісне ставлення дітей молодшого шкільного віку, то у роботі було наголошено на тому, що у означений віковий період (від 6 (7) до 11 років) діти є досить чутливими до засвоєння різних цінностей. У цьому віці різні моральні якості особистості та цінності вже починають утворювати певну систему, яка і визначає формування життєвої позиції молодшого школяра та його ціннісне ставлення до певних предметів та явищ навколишньої дійсності, які є важливими, значущими та пріоритетними для нього.

2. У педагогіці аксіологічний підхід відіграє важливу роль як у практичному, так і у теоретичному усвідомленні та пізнанні людиною моральних цінностей та розумінню їх можливостей у задоволенні моральних і духовних потреб. За означеного підходу моральні цінності не можуть існувати без людини, адже вони демонструють результати її розвитку та життєдіяльності, є її духовним й моральним надбанням. До того ж система цінностей не може бути нав'язана особистості, адже вони є індивідуальними, тобто такими якими їх бачить і розуміє кожна окремо взята особистість, яка опирається на власний життєвий і моральний досвід. Іншими словами, в основі аксіологічного наукового підходу закладене поняття “цінностей” як базового та визначального для кожної людини. Й зважаючи на це, аксіологічний підхід

у педагогіці автором було визначено, як певна “теорія цінностей” кожної окремо взятої людини, що визначається у її свідомості, впливаючи на її поведінку, дії, ставлення до інших людей та до оточуючої дійсності.

3. В ході написання кваліфікаційної роботи було з’ясовано, що сім’я - родина - це перший соціальний інститут, в якому дитина отримує свій перший досвід суспільного життя та людських взаємин. Саме в сім’ї дитина засвоює перші уявлення про цей світ; в сім’ї закладаються й формуються перші почуття, думки, навички поведінки, риси характеру, розвиваються нахили і здібності дитини, які першочергово засвоюються дитиною від її батьків.

Отже, можна говорити про те, що в дитини закладаються саме ті цінності, які демонструють їй її батьки - їх культура, манери, ставлення до оточуючих тощо. Тобто саме сім’я - родина є соціальною основою формування особистості дитини, адже саме вона є взірцем, еталоном для неї.

4. У ході написання кваліфікаційної роботи автором були запропоновані і визначені конкретні педагогічні умови, які б сприяли формуванню ціннісного ставлення до своєї сім’ї - родини в учнів початкової школи. Серед пропонованих педагогічних умов автором були визначені такі:

- постійна та активна взаємодія усіх учасників навчально-виховного процесу поміж собою (педагогів, учнів та батьків);
- використання педагогом у навчально-виховному процесі різних методів навчання у різних навчальних предметах, зокрема українська мова та літературне читання, математика, дизайн і технології, а також позакласні заходи.

5. З метою перевірки ефективності запропонованих педагогічних умов автором було проведене експериментальне дослідження. Проводилось воно на базі такого освітнього закладу як Височанський ліцей Буджацької селищної ради Болградського району Одеської області. В дослідженні взяли участь 10 дітей молодшого шкільного віку (6-7 років).

Дослідження проводилось в кілька етапів:

1) діагностика сформованого рівня ціннісного ставлення молодших школярів до сім'ї - родини та виявлення ряду проблемних моментів (констатувальний етап);

2) впровадження наперед визначених педагогічних умов із контрольною групою дітей, зокрема у різних навчальних дисциплінах у закладі освіти та вдома (формувальний етап);

3) повторна діагностика рівня ціннісного ставлення молодших школярів до сім'ї - родини, а також аналіз і порівняння результатів, отриманих "до" та "після" впровадження ряду педагогічних умов (підсумковий етап).

В кінцевому результаті проведене дослідження показало, що запропоновані нами педагогічні умови є ефективними і результативними, адже вдалось покращити результати у питанні формування ціннісного ставлення молодших школярів до сім'ї - родини. Отож, можемо впевнено говорити про те, що до питання формування ціннісного ставлення молодших школярів до сім'ї - родини педагогові слід підходити комплексно, використовуючи різні навчальні дисципліна та різні педагогічні методи й методики. До того ж цей процес потребує часу, системності, регулярності та обов'язкового залучення батьків, родини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баранівський В.Ф. Проблема духовності особистості в сучасному українському суспільстві. *Духовність і художньо-естетична культура. Уряду України. Президенту, законодавчій, виконавчій владі. Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників*. Міжвідомчий науковий збірник. Київ: Науково-дослідний інститут “Проблеми людини”. 1999. Том 14. С. 68-80.
2. Барліт О.О. Аксіологічний підхід в управлінні сучасними знаннями про природу. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*: зб. наук. пр. Клас. приват. ун-ту. 2007. Вип. 45. С. 27-28.
3. Бех І.Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навч. посіб. К. : Академвидав, 2009. 248 с.
4. Бірюк Л., Пішун С. Аксіологічний підхід до формування професійно спроможної особистості майбутніх учителів початкових класів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Том 1. Вип 56. С. 161-166.
5. Виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості в позакласній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів: монографія / І.Д. Бех, К.І. Чорна, К.О. Журба, В.А. Киричок, І.М. Шкільна, С.В. Коновець. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. 176 с.
6. Геня Б.О. Аксіологічний підхід як основа деонтологічних досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. №6-1. С. 9-11.
7. Гончар Л. Виховний потенціал сім’ї у формуванні гуманних батьківсько-дитячих взаємин. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Том 1. Вип 23. С. 132-136.

8. Горецька О.В. Психологія сім'ї: навчальний посібник для студентів спеціальності «Практична психологія», «Початкова освіта». Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2015. 216 с.
9. Грицюк Т.І. Заняття на тему: “Шануй свою родину”. URL: <https://vseosvita.ua/library/zaniattia-na-temu-shanui-svoiu-rodynu-749373.html>
10. Дворецька Г.В. Соціологія: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2002. 472 с.
11. Зозуляк-Случик Р.В. Основи соціалізації особистості: навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти (освітньо-професійна програма «Соціальна робота»). 2-е вид., переробл. та доповн. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. 206 с.
12. Зоріна Ю.Л. Особливості психолого-педагогічної роботи з цифровим поколінням на уроках біології. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-osoblivosti-psiologo-pedagogichno-roboti-z-cifrovim-pokolinnjam-256569.html>
13. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка: У 3-х т. Том II. Основи родинного виховання. Івано-Франківськ, 2006. 288 с.
14. Коломієць С., Маслоva Т. Аксіологічний вимір вищої освіти України як чинник впливу на її розвиток. URL: <https://al.fl.kpi.ua/article/view/277998/279930>
15. Кондратенко Л.О., Манилова Л.М. Шкільні проблеми дітей інформаційної ери. *Vzdelávanie a spoločnosť*. 2017. № 2. С. 87–92.
16. Кондратюк С., Волинець Н. Ціннісне ставлення особистості до майбутньої професійної діяльності. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. 2019. №4. С. 133-146.
17. Котирло Т.В., Щербина Д.В. Освіта і просвіта батьків, членів родин: практичний посібник. К.: ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2019. 219 с.
18. Кузьмінський А.І. Педагогіка родинного виховання: навч. посіб. К.: Знання. 2006. 324 с.

19. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). 2-ге вид.: Навч. посіб. Київ.: Центр учбової літератури, 2005. 128 с.
20. Кушнір В. Реалізація принципу дитиноцентризму у виховному процесі початкової школи. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10292/fppsr_2024-112-113.pdf?sequence=1&isAllowed=y
21. Литвин А.В. Методологічні засади поняття “педагогічні умови”: практичний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Львів: ЛДУБЖД, 2018. 88 с.
22. Манько В.М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова*. К.: Логос, 2000. Вип. 2. С. 153-161.
23. Методика “Незакінчені речення”. URL: <https://edu.forlan.org.ua/?p=55445>
24. Мешко Г., Мешко О. Аксіологічний підхід як методологічний орієнтир у підготовці майбутніх учителів до збереження і зміцнення професійного здоров’я. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25919/1/Meshko_Meshko.pdf
25. Москаленко В.В. Соціалізація особистості: монографія. Київ: “Фенікс”, 2013. 540 с.
26. Навчально-методичні матеріали до Модельної навчальної програми для першого класу. За ред. Н. Древяк-Сарабун, Л. Гуменюк. Львів: Центр освітньої політики, 2018. 50 с.
27. Онаць О., Данко А. Психологічні аспекти педагогіки партнерської взаємодії в закладах освіти в підручнику для керівника. *Проблеми сучасного підручника*. 2022. Вип. 29. С. 172-184.
28. Онопрієнко О.В. Навчання дітей “цифрового покоління”: особливості дидактичної взаємодії. *Історія та філософія освіти в незалежній*

Україні: здобутки і стратегії. Збірник тез. С. 105-108. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/721051/1/Onopriienko_tezy-105-108.pdf

29. Онопрієнко О.В. Психолого-педагогічний портрет сучасного молодшого школяра для створення освітніх онлайн-ресурсів. 2022. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731817/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2022.pdf

30. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: навч. посіб. / [А.М. Алексюк, А.А. Аюрзанайн, П.І. Підкасистий, В.А. Козаков та ін.]. К.: ІСДО, 1993. 336 с.

31. Освіта і просвіта батьків, членів родин: практичний посібник. За ред. Котирло Т.В., Щербина Д.В. К.: ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2019. 219 с.

32. Павелків Р.В. Молодший школяр у моральному вимірі міжособистісних відносин. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: *Збірник наукових праць. Наукові записки РДГУ*. Рівне, 2003. Вип. 26. С.6-10.

33. Павелків Р.В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості в молодшому шкільному віці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра псих. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Інститут психології імені Г.С. Костюка АПН України. К., 2005. 40 с.

34. Помиткін Е.О. Філософсько-психологічний зміст поняття духовності та духовного розвитку особистості. 2006. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/6187/1/%D0%98%D0%BD-%D1%82_%D0%BF%D1%81-%D0%B8%D0%B8-06.pdf

35. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей: Київ, 2018. 40 с.

36. Проективна методика “Малюнок сім’ї”. URL: <https://dytpsyholog.com/2015/02/05/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0->

<https://naurok.com.ua/stattya-ide-ditinocentrizmu-u-suchasniy-pochatkoviy-shkoli-2054.html>

37. Русінова О.Ю. Ідеї дитиноцентризму у сучасній початковій школі. 2018. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-ide-ditinocentrizmu-u-suchasniy-pochatkoviy-shkoli-2054.html>

38. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти : [посіб. для вчителів і методистів почат. навчання]. К : Богданова А.М., 2009. 226 с.

39. Сахно П. І., Білодід С., Подолкова С. В. Соціальний інститут сім'ї в процесі навчання дітей. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: Матеріали восьмої Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників* (Суми, 16–17 квітня 2020 р.) / уклад. М. М. Набок. Суми : Сумський державний університет, 2020. С. 415-420.

40. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів: вид. 2-ге, доп. і перероб. Укладач О.Є. Антонова. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 100 с.

41. Словник-довідник з професійної педагогіки. За ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221 с.

42. Смакула О.І. Формування ціннісного ставлення майбутніх вихователів до фізичної культури: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Центральний ін-т післядипломної педагогічної освіти АПН України. К., 2004. 264 с.

43. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка: Навч. посібник. К.: ІСДО, 1996. 288 с.

44. Сухомлинський, В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори в 5 томах. Том 3. Київ: Рад. школа, 1977. 285 с.

45. Татенко В.О. Філософсько-психологічні засади реформування освіти: суб'єктно-вчинковий підхід. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2012. Вип. 3. С. 179-202.
46. Тимошук Г.В. Сутність і структура ціннісного ставлення майбутніх економістів до професійної діяльності. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2014. Вип. 17. С. 241-242.
47. Ткачов І.С., Ткачова Н.О., Ткачов А.С., Чирва Я.О. Аксіологічний підхід як науково-методологічне підґрунття сучасного педагогічного дослідження. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2024. №94. С. 11-15. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2024/94/4.pdf>
48. Ткачова Н.О., Варенко Т.К. Аксіологічний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів. 2009. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/7_2009/58.pdf.pdf
49. Українська сім'я в міжкультурних та трансдисциплінарних вимірах сучасності: зб. наук. праць наук.-практ. конф. (10–11 квіт. 2024 р.). Ін-т соц. та політ. психології НАПН України, Ін-т мистецтвознав., фольклорист. та етнол. ім. М.Т. Рильського НАН України; [за наук. ред. Г.М. Бевз, Л.Г. Бобрової, Г.Б. Бондаренко, В.І. Юрченко]. Київ, 2024. 88 с.
50. У родинному колі. *Джміль*. 2018. № 3. С. 4-8.
51. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. 528 с.
52. Фурман Т.Ю. Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців економіки та підприємництва в процесі вивчення економічних дисциплін: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2012. 287 с.
53. Хаустова О.В. Підготовка вчителів до формування ціннісних ставлень молодших школярів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2022. №81. С. 291-296.

54. Хомич І. Емоційно–ціннісне ставлення молодших школярів до себе. *Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка.* 2010. Випуск 9. С. 715-724.

55. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.

56. Шетеля Н. Аксіологічний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі культури і мистецтв. *Молодь і ринок.* 2022. Вип. 5 (203). С. 133-138.

57. Юзвак Ж.М. Духовний розвиток особистості: проблеми, гіпотези, теоретична модель. *Духовність і художньо-естетична культура. Уряду України. Президенту, законодавчій, виконавчій владі. Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників. Міжвідомчий науковий збірник. Київ: Науково-дослідний інститут “Проблеми людини”, 1999. Том 14. С. 123-129.*

58. Howe Neil, Strauss William (1991). *Generations: The History of America’s Future, 1584 to 2069.* New York: William Morrow & Company. URL: <https://archive.org/stream/GenerationsTheHistoryOfAmericasFuture1584To2069ByWilliamStrauss>

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика “Незавершені речення” (авт. Л. Пономаренко)

1. Думаю, що мій батько рідко...
2. У порівнянні з більшістю інших родин моя сім'я...
3. Моя мама і я...
4. Якби мій батько тільки захотів...
5. Моя родина поводить ся зі мною як з.
6. Моя мама...
7. Я хотів би, щоб мій батько...
8. Вважаю, що більшість матерів...
9. Думаю, що мій батько...
10. Коли я був дитиною, моя родина...
11. Я люблю свою маму, але...

Методичні орієнтири до організації колективної бесіди-обговорення

Педагог зачитує дітям таку історію:

В сім'ї було два сина Петро і Микола. Петро був працьовитим, завжди допомагав батькам, і городніми справами займався, і по хаті порався, і за худобою приглядав, і їсти допомагав варити, і прислухався завжди до порад батьків, а Микола повна протилежність Петру, його цікавили тільки гульки з друзями та комп'ютерні ігри, він ніколи не слухав свої маму і тата, а інколи навіть підвищував голос і сперечався з ними.

Одного разу, коли батьків не було вдома, Петро порався на городі, і попросив допомогти йому, а Микола відмовив, тому що збирався на прогулянку з друзями, сказав, що на нього чекають, і побіг. Цього дня, коли Микола грав з друзями у футбол, він пошкодив ногу. Друзі відмовились допомагати хлопцеві і продовжили грати без нього. Тим часом, Петро, зробивши усі хатні справи, йшов в магазин, щоб купити хліб до вечері, і побачив, що Микола не може підвестись, він підбіг до нього, допоміг дійти додому, а батьки відвезли хлопчика у лікарню, виявилось, що Микола зламав ногу. Два тижні він пролежав у лікарні, його щодня навідували мама з татом і брат, приносили йому смачненьке. Відтоді хлопчик зрозумів, що родина це ті люди, які завжди прийдуть на допомогу, тому потрібно піклуватись про них, допомагати, завжди прислухатись до порад інших членів родини та поважати їх.

Запитання для обговорення:

1. Прошу кожного з вас висловитись, як Ви ставитесь до вчинків Петра? Миколи? Чому саме Ви так вважаєте?
2. Як би Ви вчинили на місці кожного з братів?
3. Що б ви порадили Миколі?

....

Педагог підводить вихованців до обов'язкового зазначення:

1 запитання – Засудження до Миколи за те, що він проявляв зневагу до своєї родини, захоплення до Петра, що він завжди ставився з повагою до родини, і хоч брат до нього погано ставився, він все одно йому допоміг.

2 запитання – на місці Миколи: допомогти Петру по городніх роботах, коли він просив, на місці Петра: так само допоміг би Миколі.

З запитання – вибачитись перед батьком і братом та поважати свою родину.

Інформаційні матеріали для коригування думок, тверджень, суджень учнів

Якщо Миколу цікавили тільки гульки з друзями та комп'ютерні ігри, він ніколи не слухав батьків, а інколи навіть підвищував голос і сперечався з ними, не допоміг братові в домашніх справах, то про що це свідчить?

Які у Вас почуття викликають дії Миколки?

Як Ви вважаєте, що відчуває Микола після травми?

Якщо Петро завжди допомагав мамі з татом, прислухався завжди до їхніх порад, про що це свідчить?

Які у Вас почуття викликають дії Петра?

Що потрібно навчитись робити Миколці?

Фрагменти формувального експерименту

Літературне читання та українська мова

1. Вирішення та обговорення проблемної ситуації “Рахунок для мами”.

Спершу діти читають історію “Рахунок для мами” (по черзі або за ролями - автор, хлопчик Євген, мама):

Автор: Євген сидить за столом і щось старанно записує у зошит.

Мама: Що ти пишеш, сину?

Євген: Рахунок для тебе.

Мама: Цікаво, цікаво! (хоче підглянути)

Євген: Побачиш, коли я допишу.

Автор: Хлопчина списав цілий листок, простягнув його мамі, і вона почала його читати.

Мама: (читає) Рахунок для мами Євгена, який зробив деяку роботу по господарству і хоче отримати за це певну суму грошей, а саме:

2 рази приніс молоко – 2 грн.

4 рази прибрав у кімнаті – 8 грн.

2 рази помив посуд – 4 грн.

6 разів почистив взуття – 6 грн.

3 рази допомагав накривати на стіл – 9 грн.

Це разом – ??? грн. (Полічи, яку суму написав хлопчик).

Автор: Мати уважно прочитала цей дивний рахунок, взяла олівець і сказала:

Мама: Я напишу тобі свій рахунок.

Євген: Твій рахунок?

Мама: Так, невеличкий.

Євген: Ну, добре, почекаю.

Автор: Мама не довго сиділа над своїм рахунком справилася дуже швидко і віддала синові.

Євген (читає):

7 років для тебе варила їсти – 0 грн.

7 років для тебе прала – 0 грн.

20 штанів зашила – 0 грн.

100 ночей просиділа біля тебе, коли ти хворів – 0 грн.

Усе разом – 0 грн.

Автор: Хлопець уважно прочитав мамин рахунок і був здивований:

Євген: Але, мамо, чому ти скрізь написала 0 грн?

Мама: Тому що мати для своєї дитини все робить просто так. Але, якщо ти хочеш, я можу тобі дати ті гроші, які ти заслужив.

Автор: Євген підхопився зі свого місця, підбіг до матері, обняв її і сказав:

Євген: Ні, ні, мамо... Я не хочу жодної копійки...Прости мені...Я все зрозумів.

Автор: Мама поцілувала сина. Вона ж його любила більше за всіх на світі.

Запитання для обговорення:

1. Як ти думаєш, чому Євген вирішив полічити вартість своєї праці для сім'ї?
2. Чи правильно це робити?
3. Як оцінила свій внесок у сімейне життя мама? Чому?
4. Чи траплялися тобі такі ситуації? Як ти діяв/ -ла?

2. Вирішення та обговорення проблемної ситуації “Чи корисний я для своєї сім'ї? Чим?”

Запитайте у дітей, що вони самі можуть зробити, щоб членам їхньої сім'ї стало жити ще краще і приємніше?

Об'єднайте дітей у групи і запропонуйте обговорити такі запитання:

- Чому добре мати сім'ю?
- Чому для тебе важлива твоя сім'я?
- Як живуть діти, у яких сім'ї немає?

3. Вправа «Яка моя сім'я?»

Вчитель по всьому класу розкладає картки-цеглинки, на яких написано по 1 характеристиці сім'ї. Кожна дитина обирає по 2-3 картки, які характеризують її сім'ю. Потім діти об'єднуються у групи і розказують один одному, чому саме таку характеристику обрав для своєї сім'ї.

Слова-характеристики (на карточках-цеглинках):

ДОБРА	ЩИРА	ВЕСЕЛА	ГАРНА	АКТИВНА
СПОКІЙНА	ЩЕДРА	ПРАЦЬОВИТА	ВЕЛИКА	
УВАЖНА	МИСТЕЦЬКА	МІЦНА	ЧУЙНА	
АКУРАТНА	ТУРБОТЛИВА	ДРУЖНА	СПОРТИВНА	

4. Метод «Продовж речення»

Педагог пропонує учням скласти розповідь про свою сім'ю. Діти отримують аркуші, на яких є частини речень. Самостійно записують, можуть розмалювати сторінку:

Моя сім'я

Наша сім'я складається із _____ осіб. Ім'я моєї мами – _____.
 Ім'я мого тата – _____. Ім'я братика – _____, а ім'я сестрички
 _____. Наше прізвище – _____. Разом ми
 – (які?) _____, _____, _____

Математика

1. Завдання “Сімейна математика”

Педагог пропонує дітям розв'язати задачу: Коли я народився, моїй мамі було 23 роки, а татові 24 роки. Зараз мені 6 років. Скільки років моїй мамі і батькові?

Потім вчитель пропонує учням скласти діаграму днів народження у сім'ї: Запишіть, у який місяць святкують день народження члени сім'ї:

12						
11						
10						
9						
8						
7						
6						
5						
4						
3						
2						
1						
	МАМА	ТАТО	Я	БРАТ	СЕСТРА	

2. Завдання “Сімейна математика”

Розгляньте цю велику дружну родину. Скільки в ній дітей, а скільки дорослих? Дізнатися про них більше зможете, якщо правильно виконаєте завдання.

1. Бабуся Марія любить пекти смачні різдвяні кекси. Дізнайтесь, скільки кексів вона спекла цього року, полічивши всіх членів родини і додавши ще число 5 (для сусідів)?

2. Загальний вік дітей у родині 28 років. Скільки років маленькій Софійці, якщо Максимові – 6 років, Наталці і Назарчику по 2 роки, Артемію – 4 роки, а Олесі – 3 роки, Ганні – 10 років.

3. Поміркуйте, які ще цікаві задачі можна придумати про цю родину?

Дизайн і технології

1. Створення лялечки-феї для мами (з кольорового картону та блискіток)

2. Створення новорічної листівки для тата (з ниток та фоамірану)

3. Створення новорічної листівки для бабусі з дідусем (із використанням фарб та текстильних бантиків)

4. Створення новорічної прикраси для братика чи сестрички (із ниток, картону та декоративних елементів)

